

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **681**
G.J. van Middelkoop
Puriteins: ideaal?

MEDITATIEF **686**
B. van Zijlkom
Hemelvaartsdag
en de buit

WANDELEN MET GOD **687**
O.W. Bouwsma
Thuis-zijn

ACHTERGRONDEN **689**
I.D. Haarsma
Volle waarheid -
toekomstmuziek!

SCHRIFTSTUDIE **692**
P.J. Trimp
Brug of breuk? 2

SAMENLEVING **697**
A.J. Verbrugh
Naspel bij het
GPV-jubiläum

en verder...

Uit de kerken
Gedicht
Meegelezen

PURITEINS: IDEEAAL?

Een Adereedes-advertentie laat ons weten, dat het nieuwe model van alle snuffjes en comfort voorzien is, maar toch zo sober oogt, dat zelfs Calvin er wel in zou willen rijden. 'Calvinistisch' heeft voor fabrikant en lezers een heel bepaalde klank. Dat geldt ook van 'puriteins': je denkt aan streng en strak, nog meer in leven dan in leer, afkerig van plezierige dingen, moeilijk voor zichzelf en anderen. Of nog erger: vitterig en huichelachtig.

*Wie puriteins ziet als een ideaal, zwemt dan wel krachtig tegen de stroom in. Duf doet J.I. Packer in het boekje **Geen zee te hoog; de actualiteit van het puriteinse ideaal**. De moeite waard dus om kennis van te nemen.*

Wie waren de Puriteinen?

Puriteinen komen we het eerst tegen in Engeland. Het waren Calvinisten die hun best deden om de Engelse kerk na de reformatie tot grotere zuiverheid ('puurheid') te brengen. De Reformatie kende in Engeland een

eigen verloop. In 1534 brak de Engelse kerk met Rome, maar de breuk ging lang niet zover als op het vasteland van Europa. Deze reformatie bleef halverwege steken tussen Rome en Genève, zo is wel gezegd. Er kwam wel een calvinistische belijdenis, maar de Anglicaanse kerk bleef volkskerk.

Er bleven ook bisschoppen en de liturgie leek nog veel op de Roomse. Calvinisten riepen op tot verdergaande reformatie, een vernieuwing die een zuiverder geloof en leven wilde. Zui-verder in het kerkelijk leven. En ook in het persoonlijk leven van elke dag. Er moest een hartelijk doorleefde vroomheid **zijn**. En die moest ook in de manier van leven blijken. In hun streven naar **grotere** puurheid en zuiverheid gaven de **Puriteinen** dan ook grote aandacht aan het **persoonlijk** geestelijk leven binnen de kerken. Veel **Puriteinen** gingen in de volgende eeuw naar de nieuwe wereld. Daar **drukten** zij hun **stempel** op het geestelijk leven in verschillende kerkelijke gemeenschappen. Meer dan eens komen **we** hen ook tegen in verband met 'opwekkingen', bewegingen 'waar-

door het innerlijk leven **van** lauwe, in slaap gevallen christenen wordt vernieuwd', zoals **Packer** dat omschrijft. Voor ons gevoel hebben Puriteinen ook wel iets te maken met het Nederlandse verschijnsel van de Nadere Reformatie, de sfeer van het 'bevindelijke' christendom. We denken dan aan **de Christenreize naar de eeuwigheid** van John Bunyan. Of aan de ouderwetse plaat van de **Brede** en **de smalle weg**. Die hebben voor ons iets dubbels. Aan de ene kant kun je respect voelen voor de ernstige geloofsbeleving die daaruit spreekt. Maar daartegenover vragen we ons af, of je op deze manier niet teveel bezig bent met jezelf. Kom je niet gauw tot een onge-zond zelfonderzoek, een te grote introspectie, een onbijbels subjectivisme?

Actualiteit?

J.I. Packer is Engelsman van geboorte en tegenwoordig hoogleraar **theologie** in **Vancouver** in **Canada**. Hij is al ruim veertig jaar onder de indruk van de geestelijke rijkdom van de Puriteinen. Hij vindt dat veel van hun denken **van** grote waarde is voor de **kerk** van vandaag. In 1991 schreef hij daar een boek over. Dat werd kort geleden in het Nederlands vertaald – dat wil zeggen **een** aantal hoofdstukken ervan. Het is het eerste nederlandstalige werk dat erin geslaagd is de **Puriteinen** en hun unieke gedachtengoed toegankelijk te **maken**, schrijft *J.J.M. Bol*, **voorzitter** van de George Whitefield Stichting in zijn woord vooraf. Hij vindt dat hun **beweging** actueel is voor het westerse **Christendom** **vandaag**. Waarom? Omdat **het hart van de puriteinse theologie en godsdienst is: de idee van de gemeenschap tussen God en mens**. Juist in de crisis van de **secularisatie** worden we weer gevoeliger **voor** het puriteinse **ideaal**.

Gegrepen

Packer blijkt sterk gegrepen te zijn door wat hij bij de Puriteinen tegenkwam. Hij **gelooft**, dat door Gods voorzienigheid sommige tijdperken een speciale boodschap hebben voor

andere tijden. Zo bevat het puriteinse tijdperk bijzondere lessen voor de westerse christelijke wereld aan het eind van de twintigste eeuw. Hij ziet de Puriteinen als reuzen. De Engelse titel van zijn boek was dan ook eigenlijk '**Onder Gods reuzen**'. Ze hebben veel weg van de indrukwekkende 'Redwoods', reusachtige bomen in Californië. Sommige zijn wel 110 meter hoog en hebben een omtrek van meer dan 18 meter. Ze zijn bestand tegen vuur **en** storm. Zo leidden de Engelse **puriteinen** tussen 1550 en 1700 een leven zonder ophef, maar **gekenmerkt** door **sterke** geestelijke groei en weerstand tegen vuur **en** storm. 'Zo **rijzen** de gerijpte heiligheid en geharde **geestkracht** van de grote **puriteinen** **als een soort vuurtoren voor onze ogen op, ver verheven boven de staat van de meeste christenen in de meeste perioden**.' Daarmee vergeleken zijn wij maar 'geestelijke dwergen en prullen van mensen'.

Gevormd

Packer zelf is door de **ontmoeting** met deze puriteinse reuzen gevormd. Hij heeft van hen geleerd, hoe hij realistisch om moest gaan met **zijn** eigen zondigheid: die niet te bagatelliseren maar er ook niet wanhopig onder te worden. Daarnaast hoe consequent en ondubbelzinnig de verlossende liefde van Christus is. Wanneer je goed zicht krijgt op de liefde **van** Christus, verandert je hele bestaan. Bijbelse godsdienst blijkt **dan** God-gericht te **zijn** en niet mens-gericht. De puriteinen leerden hem ook de vergankelijkheid van het leven te zien en als het ware te voelen. Dit leven is in **wezen** de oefenplaats, de **kleedkamer** waar we worden voorbereid op de hemel. Dat besef **geeft** een diepe ernst. Je bent als het ware altijd bekapt en bezakt en bereid om te **gaan**. De puriteinse kijk op het werk van God dat **zij** reformatie noemden (en wij vandaag waarschijnlijk **vernieuwing** zouden noemen) was alomvattend. Het ging hen om een evangelische vernieuwing over de hele linie, **kerkelijk** en **persoonlijk**, inhoudelijk en **structureel**.

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. G. GUNNINK,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331335

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 A4 Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 90,00 per jaar: f 49,00 per halfjaar; studenten f 74,50 per jaar (binnenland). Buitenland: f 149,00 per jaar (Europa zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 2,05 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij

de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad w e r te nemen.

ISSN 0165-5191

Door de puriteinen werd Packer zich ervan bewust, dat alle **theologie** ook **betekenis** heeft **voor** onze relatie met God. 'Als onze theologie niet het **ge-**weten doet opleven en het **hart** verzacht, **dan verhardt** zij **in feite** beide; **als** zij niet **aanmoedigt** tot de toewijding **van het** geloof, dan versterkt zij het **ongeloof**; als zij er niet in slaagt om nederigheid te bewerken, dan voedt zij onvermijdelijk de trots. (...) Theologen zijn geroepen om **als het** ware de **waterbouwkundigen** en **riolerings-technici** van de **kerk** te **zijn**; het is hun taak om **ervoor** te zorgen dat Gods zuivere waarheid overvloedig vloeit waar dat nodig is, en om **elke verontreiniging** die naar binnen **dringt** en potentieel schadelijk voor de gezondheid is, uit **te** filteren.' **Voor** de Puriteinen had **elk** 'leerstuk', **elke** **waarheid** die ze kenden, **betekenis** als fundament voor het leven. En **doordat** zij **persoonlijk door die waarheid** **gegrepen** waren, **schreven** en **preekten** de puriteinen op een heel bijzondere manier, namelijk als **mannen van gezag**.

Leerzaam

Het lezen van de geschriften **van de Puriteinen** kan ons ook vandaag op **weg** helpen naar een rijp geestelijk leven, meent Packer. We kunnen daaruit **iets** leren **van de eenheid** die hun **dagelijks** leven **kenmerkte**. Voor hen bestond er geen **scheiding** tussen **heiligh** en **gewoon**. **Wat** hen **betrof was** al het geschapene heilig en **elke** handeling moest je doen tot eer van God. Dat gaf orde en nuchterheid, **een met beide** benen **op** de grond staan, vol van gebed, **doelbewust** en **praktisch**. 'Omdat zij het leven als **een** eenheid zagen, **verbonden** zij **overpeinzing** met actie, aanbidding met werk, inspanning met rust, liefde tot God met liefde tot de naaste **en** zichzelf, **persoonlijke** met maatschappelijke identiteit.' Het puritanisme was ten diepste een geestelijke beweging, met een intense aandacht **voor God en godsvrucht**. **Het was** eigenlijk een gereformeerd **monnikendom**, maar dan **zonder** kloosters en geloften. Naast serieuze wetenschapsbeoefening kenden zij **een** **mui-**ge ijver voor God en een nauwkeurig

inzicht in het menselijk hart. **Hun kennis** was meer **dan** theoretische orthodoxie; ze probeerden alles **wat God** hun **geleerd had**, in relatie te **brengen** met de **praktijk**. **Ze** **zagen** de Schepper als Heer over elk **deel** van het leven. Boven **het héle** leven mees t het motto geschreven kunnen worden 'heilig **voor de Heer**'.

Pastorale hulp

Vanuit de Bijbel 'brachten' ze het vaak verwilderde **terrein** van **het** geloofsleven en de omgang met God zeer nauwkeurig in kaart' – **de Christenreis** is daarvan een geillustreerde atlas. Als klassieke pastors kunnen ze ook vandaag nog veel betekenen. Allereerst **voor wie rusteloos** naar ervaringen **zoeken**. **Ze** **leggen nadruk** op de gerichtheid op God als een **goddelijke** eis, die centraal staat als **je leert** jezelf te verloochenen. **Ze** houden vast aan de voorrang van het **verstand**; het is onmogelijk **om** een **bijbelse waarheid** te gehoorzamen **wanneer je die nog niet begrepen hebt**. **Ze** wijzen op de eis van **nederigheid**, **geduld** en **volharding** en **van de** erkenning, dat de voornaamste **taak** van de Heilige Geest niet is, **ons** opwindende ervaringen te bezorgen, maar **ons** karakter te vormen naar het beeld van Christus. **Ze** vragen om **erkenning** dat **gevoelens** sterk **kunnen** wisselen en dat God **ons** vaak **op** de **proef** stelt door ons te leiden in een woestijn **van** emotionele **dorheid**. **Ze** doen je beseffen, dat **geheiligd** lijden een belangrijke plaats inneemt in Gods plan voor de groei in genade van zijn **kinderen**. Christenen die **erg verstandelijk omgaan met de leer** – volgens & vertaling(??) horen gereformeerde **bonders** en vrijgemaakten hierbij – **horen** van de Puriteinen, dat **ware godsdienst** zowel het gevoel als **het** verstand opeist. Inhoudelijke kennis is dodelijk, als je **kennis** van de **begrippen** niet overgaat in kennis **van de** werkelijkheid waarnaar die **begrippen** verwijzen. **Kennis** over God moet worden kennis van God door een levende relatie met **Hemzelf**. Tenslotte **kunnen** de Puriteinen ons leren, dat **een** **leven in geloof** geen ro-

zengeur en maneschijn brengt. Het gaat om het **geluk n ** dit leven. De weg daar naar toe is **een** heilig leven waarin je God toegewijd dient, en **een** liefdevolle gehoorzaamheid door dik en dun. Daarbij **kennen** we de **geestelijke** strijd: '**de** **vele manieren waarop de wereld, het vlees en de duivel ons trachten te vloeren**'. Maar daarbij **kennen** we ** ok** de bescherming van God, die **boven** die strijd staat **en vaak** **bet ene kwaad** in ons leven **toelaat** om **ons** voor ergere dingen te **bewaren**. Besef van deze kostbare bijbelse **waarden** tillen ons uit boven zelfbeklag en wrok en **herstellen** onze geestelijke **gezondheid**.

Afsterven en opstaan

Packer wijdt een lang hoofdstuk aan de Puritein John Owen. **Wat** **leert** hij over het christelijk leven? Heel opmerkelijk is wat hij zegt over verstand en gevoel **en** wil. De mens is gemaakt om het goede te **kennen** met zijn verstand. En om, wanneer hij het **eenmaal heeft** leren **kennen**, ernaar te **verlangen** met heel zijn gevoel. En om, wanneer hij de **aantrekkingskracht** ervan gevoeld heeft, het **aan** te **hangen** met zijn wil.' Het gevoelsleven is in de **ziel** als het roer van het schip. **Maar het** verstand moet dat roer **hanteren**, **sturen**, richting **geven**. **De** kaart **die we** daarbij moeten volgen is Gods geopenbaarde **waarheid**. De wil geeft ons het vermogen tot handelen. **Zo heeft** de geest of het verstand de leiding **in de ziel**; **daarop** grijpt de prediking aan. **Wedergeboorte** maakt het **hart** van **een** mens tot een slagveld. **Onvermoeibaar** bestrijdt de oude **mens** het overwicht van de **nieuwe** mens. In een gevecht met de **zonde**, **dat levenslang duurt**, werkt God aan onze heiliging, een algehele vernieuwing van onze **natuur** naar het **beeld van God**. Het evangelie wordt ons ingeprent en het wordt een realiteit in ons leven. De wedergeboorte plant nieuwe krachten **en neigingen in ons**. **Wij groeien in genade** door **die** bewust aan te wakkeren en te oefenen. Daarom moet een **christen** **vlijtig gebruik maken van** de genademiddelen: luisteren, lezen, **overden-**

ken, waakzaam zijn, bidden en aanbidden, en dat met vastberadenheid en veerkracht. **Daarnaast** komt een 'sterven *aan jezelf*', wat niet maar een onderdrukken of tegenwerken van een **zondige** opwelling is, maar een geleidelijke vernietigingen doodmaken ervan: een **totale** ondergang en uitroeiing van alle overblijfselen van dit vervloekte leven van de zonde. Het is een voortdurend partij **kieszen** voor de genade en tegen de zonde. **Het** is een vaak pijnlijk en ondankbaar **werk**, dat door Christus werd vergeleken met het **uitrukken** van een oog **of** het **afhakken** van een hand.

Zo kent onze heiliging twee kanten: de **werking** van **de genade in ons wordt versterkt en de zonde in ons leven wordt gedood**.

Gemeenschap met God

Deze tweeledige heiliging is voor **Owen** geen doel op zichzelf. Ze hoort bij onze gemeenschap met God. **Dáárom** gaat het in het christelijk bestaan. Het puritanisme streefde naar hervorming van de eredienst. Zowel de gezamenlijke als **de** persoonlijke godsdienstoefening moeten gekenmerkt worden door **aanbidding**. In de aanbidding ontvangt God de **eer** en de lof die Hem toekomt. Maar de aanbidding brengt de aanbidder ook naar de **warmte** van de gemeenschap met God: we vinden het **fijn** dat we Hem kennen, we genieten van de omgang met **Hem**.

Hoe moeten we die gemeenschap met God zien? 'Wij **zijn** geneigd om subjectief en antropocentrisch te denken over gemeenschap met God. Wij beperken het tot onze bewuste ervaring van God, ons vrijwillig naderen tot **Hem**, en de momenten waarop wij zijn bemoeienis met ons voelen. Maar de puriteinen dachten objectief en theocentrisch over de gemeenschap **met** God. **Hun** denken hield het idee ten eerste in **dat** God **tot ons nadert** in **genade**, vergeving, wedergeboorte en het tot leven wekken van ons voor Zichzelf. Vervolgens dat Hij Zich daarna helemaal **aan** ons **geeft**. Pas daarna trokken zij **het** door naar ons eigen bewuste zoeken naar en proeven van zijn

genadevolle aanwezigheid. Zij waren niet minder geïnteresseerd in het **ervaren** van de relatie **met** God dan **wij** zijn – eerder zelfs het tegenovergestelde – **maar** zij isoleerden dit in hun denken niet van hun bredere theologische interesse in het leerstuk van de goddelijke genade. Zo werden zij behoed voor het gevaar van bedrieglijk mysticisme, dat veel zogenaamde **christelijke** vroomheid in onze tijd heeft verdorven. De context en de oorzaak van de gemeenschap met God die wij ervaren, zo zeiden de **Puriteinen**, is Gods krachtige, levengevende **gemeenschap** met ons; het eerste moet altijd gezien worden als een gevolg en inderdaad als een aspect van het laatste.'

Echtelijke genegenheid en trouw

In die gemeenschap met God ervaren we de echtelijke genegenheid en trouw van Christus jegens ons. Wij **moeten** ook de echtelijke reinheid jegens Hem onderhouden. Dat **vraagt** erom dat we ons dagelijks **weloverwogen** aan Hem onderwerpen als **aan** onze genadige **Heer**. Dagelijks moeten we ook de zonden en zwakheden **van** die dag naar zijn kruis brengen om vergeving te ontvangen.

Gemeenschap met God betekent eenvoudig je gedragen als **een** vriend van **de** God die jou zijn vriend heeft genoemd. Deze gemeenschap wordt op een bijzondere **wijze** genoten aan de Tafel van de Heer. Maar ze is er altijd: het is een **voortdurend en aanhoudend zoeken van het aangezicht van** God. Deze gemeenschap met God was voor de Puriteinen iets groots. Met ontzag en verwondering beseften zij dat de heilige Schepper zondaars als zijn gezelschap ontvangt. **Hun** bevindelijke vroomheid was natuurlijk en **ongekunsteld**, omdat ze volkomen op God was gericht. Hun staan voor het **oog** van God gaf diepe ernst en standvastigheid, **geestelijke** integriteit en morele eerlijkheid.

Prediking

De puriteinse preek was een onderwij-

zende uiteenzetting van de **Schrift**. Wat ze uiteindelijk uitwerkt, ligt niet in mensenhanden. De opdracht van de mens is eenvoudigweg **het** Woord trouw te onderwijzen. Het is Gods werk iemand van de waarheid ervan te overtuigen **en** die in het hart te griffen. '**God heeft u nooit opgelegd degenen tot wie Hij u zendt, te bekeren. Nee, uw plicht is heb om het Evangelie te verkondigen**' zei een van hen.

De preek is **dan** ook vooral tekstverklaring **en** heeft een leerstellige inhoud.

Ze moet gestructureerd opgezet zijn en een eenvoudige stijl hebben. Dat is belangrijk, omdat de hoorder net zo hard moet werken om te leren als de predikant om te onderwijzen; de bediening van het Woord is dus een **gezamenlijke** activiteit. Verder was de puriteinse prediking gericht op de beleving van het geloof en ze gaf een indringende toepassing. Alles moest met de Heilige Geest vervuld zijn.

Bloesem en vrucht

'**Een kerk wordt gekenmerkt door haar geloof, dat als het ware de wortel is, en door haar organisatie, die is als de tuk, en door haar vroomheid, die is als de Bloesem en de vrucht.**' Dat zei professor Doumergue eens bij de opening van een synode van de Franse gereformeerde kerken. Daaraan moet je denken als je leest wat **Packer** in *Geen zee* te hoog naar voren haalt over de Puriteinen. Hij vraagt aandacht voor **din**gen die heel belangrijk zijn voor ons leven in het geloof. Een leven dat op een goede manier onder spanning staat, omdat het beheerst wordt door de strijd tussen vlees en Geest. De Puriteinen **zagen** de Christenen als **soldaten** en **pelgrims** onderweg naar huis, naar God. Dat **vraagt** om nauwgezette zorg voor hart en geweten. Om een leven in aanbidding van **God**, in gemeenschap met God, in een **verbonds**relatie, waarin **God** een totale toewijding toont van Zijn kant. Dat **vraagt** omgekeerd ook van ons om overgave en toewijding, om ernst en nuchterheid, om het strijden van de goede **strijd** van het geloof.

Packer ziet bij hen een gereformeerd

kloosterideaal: wel *leven in de wereld*, maar met *innerlijke reserve en afstand*. Paulus zegt dat wij wel mogen bezitten, maar zonder daar in op te gaan, want deze wereld gaat voorbij. Dat zijn allemaal dingen die we ons ter harte mogen nemen en die we goed moeten overwegen als we vandaag christelijk willen leven. Packer houdt ons dat terecht voor. Hij zwemt daarmee tegen de stroom van onze tijd in. Een tijd van welvaart en gemakzucht, van scepsis en slapheid, waarin weinig echte overtuiging en weinig echte toewijding te zien is. Misschien trapt hij ook ons wel op de tenen.

Opwekking?

Packers spreken over de Puriteinen als reuzen die door Gods bestel een voorbeeld zijn voor onze tijd, lijk me echter overtrokken en niet passen bij de ernst en nuchterheid die hij verder aanprijst; we kijken niet naar mensen, maar naar God, die in en door hen werkt.

Naar mijn idee moeten we eveneens kritisch staan tegenover zijn positieve benadering van het verschijnsel opwekking, bijvoorbeeld rond Jonathan Edwards. Opwekking ziet hij als een direct ingrijpen van Gods Geest door zijn Woord, waardoor geestelijk dode mensen plotseling tot levend geloof worden gebracht en het innerlijk leven van lauwe in slaap gevallen christenen wordt vernieuwd.

Ik meen, dat dit spreken miskent wat Gods Geest in en door het onopvallende en alledaagse bij u en mij bezig is te doen. En verder denk ik, dat je zo een verkeerde opvatting krijgt van de manier waarop de Heilige Geest werkt. Uit de geschiedenis van Elia bij de Horeb kunnen we leren, dat het niet de indrukwekkende verschijnselen zijn, maar de zachte stilte waarin God werkt. Een wind waarvan je niet precies weet hoe hij waait.

Als ons leven lauw en slaperig is, hoeven we niet te wachten op een opwekking, maar kunnen we vandaag nog naderen tot God – en Hij zal tot ons naderen. We kunnen vandaag nog onze handen reinigen en onze harten zuiveren van innerlijke verdeeldheid

(Jakobus 4:8). Zo werken aan om *heil, met vrees* en beven, omdat we daarin meewerken aan wat God in ons leven tot stand wil brengen (Fil. 2:13). En zo *leven in gemeenschap met God*, een leven waarover we bij Packer en de Puriteinen zulke behartenswaardige dingen horen.

N.a.v. J.J. Packer, Geen zee te hoog; de actualiteit van het puriteinse ideaal. Uitgeverij Barnabas, Heerenveen 1997

Adreswijzigingen e.d.

Sneek/Koudum * Preekvoorziening
S. Wiersma, Offingawiersterlaan 6,
8605 CM Sneek, telefoon 0515-
421449.

Zeewolde - i.v.m. de verbouw van het eigen kerkgebouw zullen m.i.v. 3 mei a.s. de erediensten elders worden gehouden. 08.30 in de Maranathakerk, Gelderseweg 107, 16.30 in 'Open Haven' a.h. Kerkplein te Zeewolde.
Voorthuizen-Barneveld * Scriba:
D.J. Van Harten, tel. 0342423285 (pag. 101)

Persberichten

Congres gebed

Op vrijdag 19 en zaterdag 20 juni a.s. zal, als God het wil, aan de Theologische Universiteit te Kampen (Broederweg) een congres worden gehouden, met als thema:

Bezinning op vorm en inhoud van het persoonlijk en liturgisch gebed. De organisatie is in handen van het studentencorps F.Q.I., het Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap, en de universiteit. Het congres zal zowel een wetenschappelijk als een praktisch en spiritueel karakter hebben. De doelgroep bestaat uit (theologische) studenten en predikanten, maar tevens uit anderen die in m'n benadering van het thema geïnteresseerd zijn.

Vrijdag 19 juni

13.30 Opening

14.00-16.30 Lezing M. van Campen over het *liturgisch en persoonlijk gebed in de Psalmen*

17.00-19.30 Pauze en mogelijkheid voor maaltijd bij leden van F.Q.I.

19.30-22.00 'Praatavond' met pater H.M. Jongerius over persoonlijke en liturgische gebeden in de rooms-katholieke (monastieke) traditie.

Zaterdag 20 juni

10.00-12.30 Lezing/workshop door A.L.Th. de Bruijne en G. Duijst over het gebed in de kerkdienst

12.30-13.30 Pauze en mogelijkheid voor lunch in de universiteit

13.30-15.45 Lezing R.R. Ganzevoort over *gebedsverhoring* en *gebedshouding*

15.45-14.00 Afsluiting.

Kosten voor deelnemers van buiten de universiteit: f 20,00. Studenten: f 12,50. Leden van het GWG: gratis. (Maaitijden zijn niet inbegrepen).
Aanmelding: bij het abactiaat van FQI p/a Broederweg 155, 8261 GS Kampen.

Financiële steunverlening aan theologische studenten

Deputaten ad art. 19 K.O. van de Gereformeerde Kerken delen u mee dat studenten aan de Theologische Universiteit, Broederweg 15 te Kampen, die in aanmerking willen komen voor financiële steun voor het studiejaar 1998-1999 een aanvraagformulier aan kunnen vragen bij de contactdeputaten van hun particulier-synodaal ressort of rechtstreeks bij de secretaris van deputaten. Deze formulieren moeten op zo kort mogelijke termijn weer bij hen worden ingeleverd. Nieuwe studenten die in aanmerking komen voor studiefinanciering ingevolge de WSF komen in principe niet voor ondersteuning door deputaten in aanmerking. Worden deze formulieren te laat ingeleverd dan moet er mee worden gerekend dat op een aanvraag eerst via drie maanden een beslissing kan worden genomen. Studenten die over het lopende studiejaar reeds financiële steun ontvangen behoeven geen formulier aan te vragen.

Vervolg op pagina 691

HEMELVAARTSDAG EN DE BUIT

B. van Zijlekom

M meditatief

*Opgevaren naar den hoge voerde Hij
krijgsgevangenen mede, gaven gaf Hij
aan de mensen.*

Efeziërs 4:8

Toestanden....

Hoe komt dat eigenlijk, dat **we** in de **kerk** allemaal verschillende mensen zijn? En dat we lang niet altijd allemaal dezelfde gedachten hebben bij vragen **en** discussies die **ons** bezighouden?

Wij vinden die **verscheidenheid niet** altijd even gemakkelijk; **wij** kunnen zelfs onze zorgen daarover hebben. Zo is het altijd al geweest in de **kerk**. Dergelijke problemen waren er vroeger ook al bij de Efeziërs. Grote **cultuur**-verschillen en gevoelige discussies tussen de Joden en de heidenen. Toestanden...!

Wat zou Paulus hierover gezegd hebben?

Hemelvaart

Ja, waar begint hij zijn analyse? Bij het veroordelen **van** anderen? Bij de verzuchting dat het wel lijkt **alsof** alles maar kan tegenwoordig? Bij het **aandacht vragen voor de** duivel die toch wel erg **sterk** is in het zaaien **van** tweedracht?

Je kunt het **ook** anders bekijken. **Anders**, dat wil zeggen: in **overeenstemming** met je roeping als christen. Je bent bevrijd. Je **bent** door **Christus** vrijgesproken van alle schuld. En wij hebben in de **kerk** allemaal dezelfde beloften meegekregen. Paulus bekijkt het van die kant.

Dat **bedoel** ik niet alleen maar als een goede tip. Je moet als **kind** van God overal en altijd de **dingen** van het leven in verband met Christus zien! Hij

is naar de hemel gegaan. En **zijn** hemelvaart betekent: Hij is Koning over alles en over iedereen.

Paulus denkt dus, wanneer hij de verscheidenheid in de gemeente bespreekt, ook eerst aan Christus. **Waarom** waren wij **ook alweer** niet allemaal hetzelfde? Nou, dat **mochten** wij weer vieren op Hemelvaartsdag.

Vieren

Christus had op aarde de dood **overwonnen**. Als **Overwinnaar** trok Hij omhoog **naar** de hemel. **Net** als de Here God heel vroeger in de tijd van koning David **zijn** volk heel machtig had gemaakt. David had met een groot feest de ark, Gods **troon**, naar **Jeruzalem** gebracht en aan **alle feestgangers eten** uitgedeeld (2 Samuël 6:19). Wat **werd** toen **goed** duidelijk dat God **Overwinnaar is en gaven** uitdeelt aan de mensen.

Zo was het nog veel **sterker** bij Hemelvaart. Toen was **de dood overwonnen**. Vrede verdiend. **Christus** op de troon, dus **waarom** moet je nog bang zijn? Het mag gevierd worden, nu **nog** steeds **in 1998**. Om het feestelijke te onderstrepen, deelt Christus een enorme verscheidenheid aan gaven uit aan de mensen. Er is een grote overwinning behaald, er is een indrukwekkende buit te verdelen. Allemaal **door** zijn Geest. Allemaal verschillend, **maar** tegelijk allemaal bestemd voor één doel.

Hemelwaarts

Hoe komt het dus, dat wij in de **kerk** allemaal **verschillende mensen zijn**? Omdat **Christus** ons zo'n verscheidenheid aan gaven heeft gegeven. Hij deelt uit van de buit en laat **ook** ons **zijn** overwinning **vieren**.

Het is een kostbaar **bezit**. Niet een aanleiding om afstand **van** elkaar te

nemen of elkaar te oordelen. **Kijk** maar rond in je kerk en denk bijbels over de verscheidenheid die je dan te zien krijgt. Het zijn gaven van **Christus** die we hebben gekregen om **ten** volle Hem te kennen (4:13). Een **groot** kado ter gelegenheid van de overwinning! Met de bedoeling dat wij door al die verschillende gaven steeds weer en steeds meer uitkomen bij de Gever.

W wandelen met God

We kennen allemaal wel iets van dat gevoel *ergens thuis te zijn. Het is niet zo gemakkelijk te omschrijven wat het precies inhoudt. Het gaat over warmte, over acceptatie, over je gelukkig voelen en weten. Thuis-zijn... wat heerlijk voor een mens als hij een thuis heeft!*

Een geestelijk thuis

Het is fantastisch mooi dat we weten dat God ons ook zo'n thuis biedt. Een altijd veilig huis. Daarbij denken we aan de gemeente waarin Hij ons een plaats gaf. Je mag ook denken aan de Here zelf. Tenminste, zo kun je dat lezen aan het slot van Ps.23. Het schitterende van onze God is, dat Hij zich niet alleen onze Vader noemt en dat ook daadwerkelijk is! **Be** spreken daar ook die woorden: warmte, **gebor-genheid**, acceptatie en geluk niet een hele grote rol voor ons. Wat een feest is het je thuis te mogen weten bij de Here!

Beleven

Deze rubriek heet "wandelen met God". En dat wandelen houdt iets meer in dan een ommetje maken. Het woord heeft bijbelse ogen: het kijkt de diepte in. Het wil zeggen, als je daarvan leest in de Schrift, dat je werkelijk met en voor je hemelse Vader leeft. Dan gaat het over weten en **over** vertrouwen. Maar ook over beleven. Dat is ook een heel belangrijk woord als het gaat om je leven met de Here. Hoe beleef je dat dan? Hoe spreek je daar dan over? Wat voel je, enz.. Wij **schrikken** soms wat terug voor dat woord beleven als het om de diepte van ons omgaan met de Here gaat. En toch: als het een feest is God te kennen

als je Vader om Christus' wil, zal dat ook beleefd worden. Hoe dan ook. Voor de een zal dat anders zijn dan voor de ander. Dat is met andere dingen ook zo. En het is ook **helemaal** niet erg dat dat **zo is**. De praktijk leert het ons al: iedereen beleeft de dingen op zijn of haar eigen manier. Dat maakt overigens dat alles nog wel zo mooi, nietwaar?

Leren beleven

Ik weet nog dat de preses van de Synode van Berkel en Rodenrijs, ds. Tj. Boersma, toen het rapport van de deputaten voor aangepaste kerkdiensten voor mensen met een verstandelijke handicap behandeld zou worden, het had over die broeders en zusters. Hij sprak in dat verband over **charismata** die zij hebben en wij missen; over leren van elkaar. **Zou** een van die charismata niet heel veel aanknopingspunten hebben met dat woord beleven? Met je thuis voelen en weten, ook al kun je dat misschien niet **precies** omschrijven? Wandelen met **God** is niet alleen maar doen wat Hij **vraagt**. Het is niet alleen **maar** iets dat met kennis te maken heeft. Het is ten diepste kennis van je hart, de zetel van onze gevoelens. En beleven is een zaak van doen! Van laten horen, **waarmaken**. Alles is te leren. Ook dat beleven. Zelfs om Gods vrede en nabijheid te

beleven op die plaats waar een mens echt thuis mag komen; in de kerk en in de kerkdienst.

Applaus

Mijn ervaring in diensten aangepast voor broeders en zusters met een verstandelijke handicap is, dat d's het om beleving gaat er voor onze 'gewone' kerkdiensten nog heel wat valt te leren. En dan gaat het helemaal niet om stijlverlies of dergelijke dingen. Het gaat niet om malle fratsen of rare invallen. Om applaus. Het gaat er juist om ruimte te geven aan iedereen die zich kind van God weet. Want het is immers een thuis voor iedereen. Thuis bij God en zijn gezin op die en die plaats. Daar hoort aandacht bij en stilzitten. Maar ook feest en blijheid! Daar hoort bij dat iedereen ook mee kan doen op zijn eigen plaats. Als we denken aan onze gehandicapte broeders en zusters kan er wat dat betreft nog heel wat gedaan worden. Het zou de moeite waard zijn na te denken over de invloed van deze aangepaste diensten op de 'gewone' erediensten.

Creativiteit

Er valt te denken aan een extra lied, dat zij kennen. Aan direct aanspreken. Maar ook aan collecteren en muziek maken. Aan begroeten in de hal van de kerk en het uitdelen van folders of preeksumenvattingen. Laat je eigen creativiteit maar aan het werk! En dat bovenstaande geldt natuurlijk ook de kleine kinderen, de jongeren m. Waarom zou je de gemeente wel aanspreken als predikant, maar je niet eens richten op speciaal die groep jongeren? Of op broeders en zusters van wie je weet dat ze stikken in hun verdriet? Aan iemand met een motorische handicap, al is er maar één in de kerk?

Als wij erop uit zijn om wat God ons aan thuis geeft in de gemeente en bij Zichzelf ook werkelijk gestalte te geven, kan er nog heel wat. Mag er nog heel wat. Want thuis-zijn vraagt om een goede vormgeving. Dan gelden er regels, maar is er ook vrijheid. Er valt heel wat te beleven.

Doel

De Here heeft ons tot zijn kinderen aangenomen, altijd en overal. In allerlei situaties. Hij biedt zijn kinderen een thuis. Daarin spreken woorden mee als acceptatie, geborgenheid, warmte en je gelukkig voelen... Daar mag ook in de kerkdienst – en dan laat ik heel de rest van het leven van een gemeente buiten beschouwing – iets zichtbaar van worden. Blijkbaar valt het op dat punt nog niet mee om gemeente van Christus te zijn. Zonder onderscheiden zonder aanzien van de persoon. De plek waar het feest is voor iedereen. Maar als we zouden blijven staan bij het constateren van die dingen en verder niets, zouden we echt te kort schieten. In de kerk van Christus blijft altijd werk te doen. God biedt ieder van zijn kinderen een thuis. Het ene kind zal dan het andere zo weinig mogelijk in de weg leggen dat ook te beleven!

Wees nu t e . volle overtuigd

Wees nu ten volle overtuigd:
de Heer vaart op met groot gejuich.
Wij loven Hem, wij loven Hem,
wij loven Hem met blijde stern.

Er klinkt bazuingeschal alom
als Christus in de hemel komt.
De hoogste kringen staan gereed
met hoogste eer - om wat Hij deed.

Hij redt ons uit de diepste nood:
de zonde, Satan en de dood
verliezen hun betekenis
door Goddie Zoon des mensen is.

Hij draagt zijn bloed de hemel in,
Hij is de mens van het begin
die droeg het kruis, naar Faders raad,
zodat de hemel opengaat.

Ons vlees en bloed in heerlijkheid
is Christus die nu voor ons pleit,
die staat op zijn volbrachte werk;
in Christus staat een christen sterk.

Hij zendt de Geest die levend maakt,
ons hart wordt door Hem aangeraakt
en met het Godd'lijk woord gevoed,
dat in geloof ons groeien doet.

Zo erven wij het koninkrijk,
in glans aan engelen gelijk;
zij loven Hem, zij loven Hem,
zij loven Hem met blijde stem.
O Vader, God van eeuwigheid,
U zij de hoogste **lf** bereid,
daar Gij Uw Zoon ter wereld zond
als liefdewoord van uw verbond.

O Jezus Christus, Zoon van God,
wij danken U, **Gij** voert ons tot
de vreugde van her Vaderhuis,
wij vinden woning bij U thuis.

Heilige **Geest**, die waarheid zijt,
wees onze trooster in de tijd.
Wij loven U, wij loven U,
wij loven U voor eeuwig nu.

Ria Borkent

Uit de bundel 'Een schaal met water'; 40 Bach-koralen
herdicht, Kok Kampen naar Nun Feut euch, Gottes Kinder all', B W 387.

VOLLE WAARHEID - TOEKOMSTMUZIEK!

I.D. Haarsma

Achtergronden

De vorige keer hebben we gezien dat Ouwe-
neel over **(on)echte** en **(on)ware** wetenschap
spreekt. Ik waardeer zijn intentie om te proberen
de waarheden gevonden door echte weten-
schappen te verbinden met het hart van de chris-
telijke overtuiging – Jezus Christus is de weg, de
waarheid en het leven.

Liever deelwaarheden

Toch vind ik dit spraakgebruik wat ge-
forceerd. Vooral de combinatie *echt*,
maar toch *niet-waar (vals)* vind ik on-
gebruikelijk en onnodig. Waarom niet
gewoon volstaan met te zeggen dat
echte wetenschappen *deelwaarheden*
theoretisch formuleren? Met deelwaar-
heid druk je toch in voldoende mate
uit dat er meer is. Trouwens Ouwe-
neel gebruikt zelf ook wel de term deel-
waarheid. (118)

Spanningen?

Ik kan mij niet aan de indruk onttrek-
ken dat er hier en daar spanningen zit-
ten in zijn verhaal. Op twee punten wil
ik dat illustreren.

1. Enerzijds meent Ouwe-
neel dat de natuurwetenschappen sinds de zeven-
tiende eeuw echte wetenschappen zijn
en de juiste methode met zijn vijf ab-
stracties hanteren; ik heb dat in grote
lijnen weergegeven. Maar je kunt ook
bij Ouwe-
neel lezen dat de huidige na-
tuurwetenschap in methodologisch op-
zicht 'in feite atheïstisch en materialis-
tisch' is. (92)

2. Aan de ene kant bepleit hij dat bij-
voorbeeld een historicus in zijn vak-
wetenschappelijke verklaringen geen
beroep behoort te doen 'op een godde-

lijke werkzaamheid' (34), maar aan de
andere kant verwijt hij de deïsten dat
ze in hun wetenschapsbeoefening geen
plaats aan God geven (80).

Geloof en theologie

Ouwe-
neel maakt een duidelijk onder-
scheid tussen wetenschappelijk theore-
tische kennis en praktische kennis
(23-30,87,88) en daar zijn best goede
redenen voor te geven. Maar soms ra-
dicaliseert hij dit onderscheid zo sterk
dat het een strikte scheiding wordt. Hij
zegt bijvoorbeeld dat 'alle theologi-
sche theorieën over God weinig of
niets te maken hebben met onze ken-
nis van en omgang met God.' (88) Ik
vraag me af of en hoe de theologie dan
nog dienstbaar kan zijn aan het chris-
telijk belijden en praktisch leven uit
geloof. Dit radicale onderscheid
brengt Ouwe-
neel er dan ook toe om
bijvoorbeeld artikel 1 van de Neder-
landse Geloofsbelijdenis te typeren als
weliswaar 'theologisch gefundeerd',
maar tegelijkertijd als een artikel dat
'weinig te maken heeft met de God die
de gelovige kent in zijn alledaagse
omgang met Hem.' (24) Is het werke-
lijk vol te houden dat de praktische
'kennis' van God zo 'oneindig veel
hoger is dan alles wat theologen over
God weten te vertellen'? (25) Onein-
dig?

Omvang van het 'kwaad'

In zijn boek spreekt Ouwe-
neel meerdere malen over de macht van de zon-
de en 'het kwaad'.

Zonde en kwaad breken de mens op.
Zondige mensen zijn met hun hart niet
gericht op God. Daarom zijn alle men-
selijke handelingen, elke culturele ak-
tiviteit en dus ook de wetenschapsbe-
oefening door de macht van de zonde
aangetast. Daarom zullen ook weten-
schappelijke formuleringen en kenni-
sinhouden altijd gebrekkig zijn. 'Ook
in de wetenschapsbeoefening door
christenen blijft de werkzaamheid van
de zonde nog aanwezig. Pas in de vol-
einding zal de macht van de zonde de-
finitief zijn gebroken en uitgescha-
keld.' (84) Heel eerlijk schrijft Ouwe-
neel hier dat de zonde ook christenen
parten blijft spelen. Anderzijds lijkt
het er soms toch op dat ware christe-
nen nu al aan de zondemacht voorbij
kunnen gaan. 'Pas wanneer de christen
zijn hart bewust openstelt voor de vol-
heid van de Waarheid die in Christus
is, en die ons in de Schrift geopen-
baard wordt, zal het licht van de eeu-
wigheid schijnen over alle dimensies
van de ervaringswerkelijkheid. Dan
ziet de christen alle dingen zoals zij
werkelijk zijn, namelijk dat zij boven
zichzelf uitwijzen naar hun goddelijke
Oorsprong in Christus. (...) Vanuit dit
hart 'door- gloeit' de volheid van de
Waarheid alles wat uit het hart uitgaat,
zowel in onze kennis in het alledaagse
leven alsook in de wetenschapsbeoe-
fening.' (118, 119, 42) Volle waarheid,
alle dingen zien zoals ze werkelijk zijn
– voor mij is dat toekomstmuziek
waarnaar ik verlang. Het is me duide-
lijk dat Ouwe-
neel hier voorwaardelijk
formuleert, 'maar het geloof van zijn
hart stijgt boven alle menselijke ge-
brekigheid uit, omdat het door Gods
Woord en Geest Zelf gewerkt is.' (70)

Misschien begrijp ik Ouweneel niet helemaal, maar zou het niet beter zijn geweest als hij telkens consequent zou spreken over de permanente realiteit van de zondemacht in het christenleven, zelfs in het christenhart? En zou hij dan ook niet telkens wat meer terughoudend dienen te spreken over het christelijk theoretische en praktische kennen van de waarheid en de werkelijkheid?

En, zo vraag ik me af, betekent dat dan ook niet dat zijn concept van ware wetenschap als typering van actuele christelijke wetenschap niet geheel adequaat is? Is ook het huidige christelijk kennen van de werkelijkheid niet onvermijdelijk onvolledig?

Ouweneel legt aan zijn wetenschapsfilosofie het motief van schepping-zondeval-verlossing ten grondslag, maar verdisconteert hij de zondemacht wel tot het bittere eind? 'Naast de werking van de Geest is er helaas ook die van het vlees. Totaal in beslag genomen worden door de dynamis van de Geest, is een geschenk op de nieuwe aarde.'¹

Ouweneel lijkt de macht van het kwaad te beperken tot de mens. "Doordat de mens hoofd en beheerder van de schepping is, werkt de zonde door in de hele 'cultuur', d.i. in al het scheppingsontplooiende handelen van de mens. Maar ook in de natuurverschijnselen werkt de zonde door. Niet de natuurwetten zijn veranderd, maar wel het handelen van de mens in de natuur. We zien dit daarin dat de mens of actief de natuur bederft – uitbuiting, vervuiling, wanbeheer, vernietiging – of passief ondervindt dat hij tekort schiet in het beheren van de natuur en het beheersen van de natuurverschijnselen. Eigenlijk heeft dit toch weer te maken met de cultuurtaak van de mens: als reitmeester faalt hij jammerlijk in de taak die hij ten opzichte van de natuur heeft. Maar voor de strikt natuurwetenschappelijke bestudering van de natuur maakt dit gegeven geen principieel verschil. Immers, de natuurwetenschap is gericht op de ontsluiting van de kosmische orde der natuurwetten, en deze zijn door de zondeval niet veranderd.' (83)

Hoe pijnlijk waar het ook is, dat men-

sen zondig tekort schieten in hun omgang met de natuur, ik mis hier de notie van 'vloek' en

'toorn'. Kun je elke manifestatie van het 'wrede' in de natuur nu direct verbinden met het zondige handelen van mensen? Aardbevingen vinden plaats, dieren vreten elkaar op ook in de 'mgerapte natuur' – moet je dit normaal vinden? Ik geloof het niet. Is er in de natuur ook niet iets grondig mis?

Spreekt Paulus in de Romeinenbrief niet over 'de ganse schepping die in al haar delen zucht en in barensnood is.'? (Rom.8,21)

Is de omvang van het 'kwaad' niet meer omvattend dan het menselijk handelen?

Zelfs kan de vraag gesteld worden of het wel waar is dat de natuurwetten, zoals wij die kennen, door de zondeval niet zijn veranderd. Ik ben het van harte eens met Ouweneel dat we geloven dat de HERE de natuur en de menselijke samenleving na de zondeval niet aan de macht van & kwaad heeft prijsgegeven.' (82) Maar sluit dat de mogelijkheid uit dat het 'kwaad' zich ook in wetten en structuren een plaats heeft veroverd?

Ouweneel oriënteert zich in zijn wetenschapsfilosofie op de Reformatorische Wijsbegeerte, maar het is net of hij zich niet inlaat met meer recente inzichten of vraagstellingen over de omvang en de diepte van het 'kwaad'. Opinions en vragen die m.i. de moeite waard zijn te overwegen. Ik denk bijvoorbeeld aan publikaties van J. v.d. Hoeven, H.G. Geertsema² en G. Glas.³

Ten slotte

In het Nederlandse taalgebied zijn nauwelijks inleidingen tot een christelijke wetenschapsfilosofie gepubliceerd. Het boek van Ouweneel voorziet daarom in een behoefte en is van belang voor christenen die zich willen bezinnen op de relatie tussen geloof en wetenschap, met name de natuurwetenschappen. Het biedt een interessante christelijke wetenschapsleer en een nuttige literatuurlijst. In veel van wat Ouweneel schrijft kan ik me vinden. Wel heb ik hier en daar aarzelingen, vragen en kritiek. De relatie tussen le-

In de marge

'Maar hoe zit het met de natuur? Zijn de structuren daar zoals God ze (uiteindelijk) bedoeld heeft? Hoe zit dat met de worm en de vogel, de kat en de muis of het spel van een groot soort haai met de gevangen zeehond die, zoals onlangs op de TV te zien was, vele malen in de lucht wordt gegooid? Is dit de bedoeling van de schepping? Jesaja 11 spreekt een andere taal. Daar wordt het visioen opgeroepen van de wolf die bij het schaap verkeert, de panter die neerligt bij een bokje; van het samen zijn van het kalf, de jonge leeuw en het mestvee, van koe en berin, van een leeuw die stro eet als een rund. Trouwens, Gen.1 zegt al dat God aan al het gevogelte des hemels en al wat op aarde kruipt het groene kruid tot spijs geeft. Is dit door de zondeval van de mens anders geworden? Het is nauwelijks voor te stellen. Trouwens, anders dan (soms?) door Dooyeweerd gesteld wordt, volgens de bijbel begint het kwaad niet met de zondeval van de mens. De macht van het kwaad reikt verder terug. Wam en Eva worden tot zonde verleid. Jezus spreekt van de duivel "als de mensenmoeder van den beginne" (Joh. 8:14). Moet daaraan het geweld van de natuur worden toegeschreven? In ieder geval zegt Paulus in Rom. 8, dat de schepping aan de vruchteloosheid onderworpen is, niet vrijwillig maar om de wil van Hem die haar daaraan onderworpen heeft. In hope echter... Betekent dit alles niet dat we ook aan de wetszijde, uit de structuren die we in de natuur ontdekken, niet zonder meer Gods bedoeling met de wereld kunnen afleiden?' (H.G. Geertsema, 'Ik geloof in God, de Vader, de Almachtige, Schepper van de hemel en de aarde...', *Philosophia Reformata* nr.57, 1992, 151)

vens- en wereldbeschouwing, filosofie en vakwetenschap is complex! Het boek van Ouweneel nodigt uit tot een verdergaande bezinning.

¹ Aldus J. Douma, *Kritische aantekeningen bij de wijsbegeerte der wetsidee*, Groningen 1976, p.61.

² H.G. Geertsema, 'Ik geloof in God, de Vader, de Almachtige, Schepper van de hemel en de aarde...', *Phil.Ref.* nr.57 (1992), 132-158. Zie voor een enkel citaat: *In de marge*.

³ G. Glas, *Ontheemd-zijn, contingentie en zin*, oratie R.U. Leiden 1993.

⁴ Soms gaat het om een kleinigheidje: in de natuurkunde is het gebruikelijk om de golflengte van elektromagnetische straling uit te drukken in meters en niet in kHz, bovendien staat Hz niet voor Herz, maar voor Hertz. (89)

De contactdeputaten zijn voor:

Groningen: J.P. Volk, Lijnbaan 11, 9351 EG Leek

Friesland: H. Meijer, Bronlaan 10, 9101 VS Dokkum

Drenthe: H. Rose, Essenweg 51, 9603 DT Hoogezand

Overijssel: R. Buitinga, Vrielingkanden 73, 7542 LT Enschede

Gelderland: Ds. H. E. Nieuwenhuis, Seringweg 69, 3852 GR Ermelo
Utrecht: C.A. Nelemans, Sluisweg 37, 3751 BP Spakenburg

Noord-Holland: K. Wietsma, Van der Waalstraat 14, 1171 AT Badhoevedorp

Zuid-Holland: J. Rietveld, Waalstraat 40, 3363 CN Sliedrecht

Zeeland/Woord-Brabant: H.J. Meijerink, Van Broghelstraat 1, 5263 BK Vught

Secretaris Deputaten: A. Mol, Paul Krugerstraat 38, 4443 RC Nisse, E-mail: admol@concepts.nl

Groenpastoraat; pastoraat in de agrarische sector

De Christelijke Hogeschool Ede start, in samenwerking met Agrotransfer (transferpunt van de Chr. Agr. Hogeschool in Dronten), de cursus Groenpastoraat. Deze vijf dagen tellende cursus gaat in oktober van start en heeft als doelstelling predikanten, pastors en pastoraal werkers bekend te maken met de agrarische sector.

Heeft ons agrarisch bedrijf en gezin nog bestaanszekerheid? Welke beslissingen neem ik nu met betrekking tot mijn bedrijfsvoering en investeringen? Moet ik mij omscholen en mijn agrarisch bedrijf vaarwel zeggen? Steeds meer agrarische ondernemers krijgen te maken met grote bedrijfsproblemen. Ontwikkelingen met betrekking tot dieiergezondheid en -welzijn, lage opbrengstprijzen voor de geleverde producten, quota en smeringen, ethische vraagstukken, natuur- en milieube-

Uit de kerken

leidsplannen: voor veel boeren en tuinders een uitdaging, maar voor velen ook een bron van spanning en onzekerheid.

Inzicht

Het blijkt dat boeren en tuinders met deze problemen in de kerk steeds minder een gesprekspartner en een luisterend oor vinden, waardoor ze alternatieve hulp verlenende instanties zoeken of in z'n geheel hun problemen niet bespreken. Anderzijds hebben predikanten, pastors en pastoraal werkers vaak in beperkte mate inzicht in de problematiek en belevingswereld van de agrariër. Om vanuit het pastoraat een helpende hand te kunnen bieden aan deze groep mensen, hebben de Christelijke Hogeschool Ede en Agrotransfer (transferpunt van de Christelijk Agrarische Hogeschool Dronten) de cursus Groenpastoraat ontwikkeld.

Handvatten

De cursus Groenpastoraat is gericht op predikanten, pastors en anderen die ambtshalve Wokken zijn bij het pastoraat in de agrarische sector. Het is een praktische handreiking voor pastors, waarbij enerzijds inzicht wordt gegeven in recente ontwikkelingen en knelpunten in de agrarische sector en anderzijds concrete handvatten wordt gegeven om vanuit het pastoraat deze situaties te kunnen hanteren. De cursus telt vijf (afzonderlijke) dagen en start in oktober 1998.

Een uitvoerige cursusbeschrijving kan worden opgevraagd bij Contactactiviteiten van de Christelijke Hogeschool Ede, tel. (0318) 696322; E-mail: contract@che.nl of bij Agrotransfer in Dronten, tel. (0321) 387911; E-mail: bag@cah.nl.

Periodieken.....

Postbus 10 - 3750 GA Bunschoten-Spakenburg
Tel (033) 299 79 99 - Fax (033) 299 79 98

Oud en nieuw verbond in Jeremia 31 en Hebreëen 8 (2)

Schriftstudie

Vorige week hebben we de tekst van Jeremia 31:31-34 verkend, We kwamen tot de conclusie dat er tussen oud en nieuw verbond de breuklijn ligt van Gods gericht over de ongehoorzaamheid van Israël. Als een wonder legt God zelf een brug over de breuk die mensen hadden geslagen: Hij opent een nieuw verbond, een nieuwe tijd. In deze bijdrage kijken we naar de vervulling van de belofte van een nieuw verbond in de periode na de ballingschap. Ook maken we een begin met de bespreking van het citaat uit Jeremia 31 in Hebreëen 8.

4. Profetisch perspectief

De periode tussen Jeremia 31 (ca. 580 v.Chr.) en Hebreëen 8 (ca. 80 n.Chr.) beslaat zes en een halve eeuw! Wanneer begint het nieuwe verbond dat Jeremia aankondigt? Meteen na de ballingschap (ca. 539 v.Chr.) en dus nog in de tijd van het Oude Testament? Of wordt het begin van kracht door het offer van Christus, eventueel op Pinksteren, wanneer de Geest van het nieuwe verbond komt als vervulling van Joël 2?

We moeten letten op het profetisch perspectief. Jeremia laat in één beeld zien wat zich in een tijdsverloop ontwikkelt. Hij plaatst terugkeer en nieuw verbond in de lijst van één tijdsgebeurtenis. Het aangekondigde herstel van Israël is een stappenplan met drie fasen (vgl. Ridderbos, 269v.):

- 1 Eerste vervulling (aanvankelijk, voorlopig) bij terugkeer uit de ballingschap;
- 2 Tweede vervulling (rijker, diep en fundamenteel) bij de komst van Christus en de Geest;
- 3 Derde vervulling (definitief, vol-

komen) bij de terugkomst van Christus.

H.J. Schilder heeft er in 1962 voor gepleit de eerste vervulling serieus te nemen: God begint werkelijk opnieuw en dat wordt voor het teruggekeerde volk tastbare werkelijkheid. Het volksherstel is als zodanig verbondsherstel. Hij verzet zich m.n. tegen de opvatting van G.Ch. Aalders die het nieuwe verbond pas laat beginnen bij het offer van Christus.

H.J. Schilder (329) vindt het onjuist om vanuit de vervulling in Christus (Hebr. 8) terug te redeneren en de periode van na de ballingschap te relativiseren als: een zuinig 'voorproefje' (waarmee heel die serieuze aanvang van het geprofeteerde 'nieuw verbond' onder het Oude Testament toch hoogstens een post pro memorie wordt). Hij pleit voor een realistische vervulling in de terugkeer zelf en wijst op Nehemia 9 en 10 waar Israël plechtig een nieuw verbond sluit. In de periode van Ezra, Nehemia e.a is het volk op een bijzondere manier met de wet bezig.

In de lijn van K. Schilder gebruikt H.J. Schilder een dynamisch belofte-begrip. God zelf schept met zijn beloften de tijden en werkt planmatig het heil uit dat vast ligt in Gods hart. Wat begint na de ballingschap zal doorwerken naar Christus toe, het nieuwe ligt al in het oude besloten (290).

Het feit van de terugkeer zelf alleen al is al een les, een tora die diep gegrift staat in hun hart. Wat ze vroeger wisten van horen zeggen (de exodus) maken ze nu zelf mee (de bevrijding uit de ballingschap) (298). Ze ervaren aan den lijve het heil van God in een verbond dat daarin bestaat 'dat Hij de thora er nu "in" gaat "hanieren"', hen nu zo "met de neus op de feiten zal drukken", dat ze de les nooit verge-

ten; dat ze het niet meer van horen-zeggen hebben, maar het allemaal ondervinden in het wonderbare uur der wederkeer, dat Hij het i en wie Hij die God van pure ontferming en vereine vergeving' (298). Zo kennen ze de HERE als nooit tevoren. Die terugkeer is een gebeurtenis geweest waar we ons geen voorstelling van

kunnen maken. Zo wil H.J. Schilder heel concreet en gedateerd de eerste vervulling van de beloften (wetgeving en vergeving) aanwijzen.

Hebreëen 8 betreft Jeremia 31 vooral op het Nieuwe Testament, de grotere en rijkere vervulling maar we moeten ondertussen oog houden voor het grote wat God na de ballingschap al gaf. Hebreëen 8 vermeldt eerdere vervulingsdata niet en betreft Jeremia 31 direct op de nieuwtestamentische feiten, maar het voegwoord 'want' kan ook iets anders betekenen (306).

H.J. Schilder wijst ook aan dat met de rijkdom van de vervulling ook de armoede bleef: de teruggekeerden vormden een kleine groep, er kwam geen hereniging van de twee huizen, het gaat moeilijk bij de tempelbouw, er is

ontrouw en er komt wetticisme (een begin van het farizeïsme). Het wachten is op de Middelaar van het verbond, 'in wie alle beloften haar volle vervulling erlangen, uit wie ook elke reeds aanvankelijke vervulling bij voorbaat onder het Oude Testament genomen werd' (329). **God** geeft zijn Zoon, die Jeremia 31 moet waarmaken **en** met zijn dood zal bezegelen. Met deze uitleg staat H.J. Schilder op de lijn van J. Ridderbos, B. Jongeling en K. Schilder. Van Rongen en De Vuyst sluiten zich later bij hem aan. **Wiskerke** heeft in 1955 aarzelingen om het nieuwe verbond te dateren bij de terugkeer naar Kanaän. Hij rekent deze periode liever nog tot de bedeling van het oude verbond. Hij erkent dat er een duidelijke verbinding is tussen nieuw verbond en terugkeer naar Kanaän (een deelsgewijze vervulling), maar wil de oprichting van het nieuwe verbond niet laten samenvallen met de **terugkeer**. Volgens hem vinden we in de tijd na de ballingschap nergens een **spoor** van zo'n plechtige oprichting. In Nehemia 9 en 10 **stellen** de teruggekeerde ballingen zich onder de oude orde: 'reformatie **en** restauratie, geen nieuwe bedeling' (188). Het Nieuwe Testament vertelt ons pas van de oprichting **van** het nieuwe verbond. De beloften van een nieuw verbond bestonden allang, hun bekendmaking in Jeremia 31 luidde een overgangperiode in, zoals Hebrëen 8:13 aangeeft: het oude staat op het punt te verdwijnen. Het oude verbond **blijft** **dus** nog **bestaan**, maar is verouderd verklaard. Het beloofde nieuwe verbond wordt pas van kracht door het offer van Christus. De tijd tussen Jeremia 31 en Christus' komst is een overgangperiode die in feite tot het eerste verbond behoort (189). **Wiskerke** ziet de eerste vervulling als een overgangperiode, 'géén vóór-fase van het nieuwe verbond, maar **een** fase die vooraf gaat aan het nieuwe verbond' (173). **Dierenoffers** blijven immers doorgaan en wijzen **daarmee** het ontoereikende van de vergeving aan: er blijft **een** onbetaalde rekening staan. Beide benaderingen laten ons iets voelen van een zekere spanning tussen het 'reeds' en het 'nog niet' in de tijd na

de ballingschap: er is heel wat, maar het **is** nog niet alles. Schilder benadrukt dat de ballingschap het einde **van** het **oude** verbond betekent en **accentueert** tegen die achtergrond vooral het 'reeds' van het nieuwe verbond. Hij spreekt vrijwel niet over de ontoereikende **offerdienst** als typisch oudtestamentisch verschijnsel. **Wiskerke** let vooral op het 'nog niet' en de onmondigheid onder de wet. Zo verklaren we dat Schilder dit verbond bij het nieuwe rekent en **Wiskerke** bij het oude.

Vanuit de gefaseerde **vervulling** gezien **zijn** deze verschillen **accentverschillen**. Schilderen **Wiskerke** beroepen zich allebei op **Hebrëen** 8:13.

Vooruitlopend op een bespreking van dit vers menen we dat deze tekst duidelijk maakt dat God op het moment dat Hij een nieuw verbond belooft (aan het begin **van** de ballingschap dus) het oude verouderd heeft verklaard. Deze tekst sluit niet uit dat **het** nieuwe verbond inderdaad na de ballingschap is begonnen.

De periode **van** na de ballingschap tot aan het offer van **Christus** (ruim 500 jaar!) is vanuit **Hebrëen** 8:13 zeker te typeren als een nieuw verbond dat echt begonnen is. Dit nieuwe verbond vormt een overgangperiode – een bedeling tussen het **Oude** en Nieuwe Testament. We kunnen in dit verbond-nieuwe-stijlfase 1 **en** fase 2 onderscheiden. Door **het** offer van Christus en de komst van de Geest **wordt** het nieuwe verbond van Jeremia 31 helemaal het nieuwe verbond, waarin Gods volk leven mag onder de oude wet **en** onder een nieuwe vlag van de vergeving in Christus en de vernieuwing door de Geest. In de voortgang van de geschiedenis zien **we** vooral de continuïteit – en dat allemaal volgens plan van God.

5. Invloed van Jeremia 31

Jeremia 31 speelt een belangrijker rol in het Nieuwe Testament en bepaalt (mede) de benaming van de bijbel als Oude en Nieuwe Testament. Wanneer de **Hoe** Jezus bij de instelling van het Avondmaal **spreekt** over de beker als 'het nieuwe verbond in **mijn** bloed, dat

voor u wordt uitgegoten' (Luc. 22:20; vgl. **Matt.** 26:28, Marc. 14:24) opent Hij op grond **van** zijn offer dit verbond voor zijn discipelen als eerste bondgenoten (en 'voor velen', nl. uit **Israël en** de volken). **Ook** Paulus noemt dit offer van Christus 'het bloed van het **nieuwe verbond**' (1 Km. 11:25). Paulus noemt zichzelf 'dienaar van het nieuwe verbond' (2 Kor. 3:6), die als **instrument van** de Geest het evangelie in de harten van de gelovigen schrijft (vss. 2v., met zinspel op Jer. 31:31). In verband met de verkiezing en **het** behoud van 'heel Israël' wijst Paulus in Romeinen 11:27 op Jeremia 31:33 **en** 34: de **kern** van het nieuwe verbond is de vergeving.

Het nieuwe verbond van Jeremia 31 krijgt ook aandacht in geschriften van joodse afgescheiden groepen, **zoals** in het Damaskusgeschrift **en** de in Qumran gevonden Regel der Gemeenschap. De leden uit deze **kringen** hadden zich gegroepeerd rond 'de leraar der gerechtigheid' **en** zagen zich als erfgenamen van 'het nieuwe verbond'. Zij hielden zich stipt **aan** de wet van Mozes om op die **manier** gered te worden van het oordeel en deel te krijgen aan de **messiaanse** toekomst. Zij verwachtten een revival **van** de oude tempel inclusief offers **en** priesters in de lijn van Aäron (vgl. **Oosterhoff**, 1, 74v.; Van Rongen, 168v.).

Alle accent ligt bij deze 'Nieuw-Verbonders' op de naleving **van** de **wet**: als nieuwe verplichting (*berit chadasja*) en ter compensatie van de onreine en onwettig geworden **priester**-dienst in Jeruzalem. De vergeving blijft buiten beeld. **Het** Nieuwe Testament wijst juist die vergeving **aan** als het geschenk van het beloofde nieuwe verbond. Voor die vergeving offert Christus zich op als Priester. Dat zien we vooral in **Hebrëen** 8.

6. Het verbond in Hebrëen

Hoe gaat de schrijver met het citaat uit Jeremia 31 om? We zetten die **vraag** in een bredere context en bekijken eerst wat de schrijver over het verbond **zegt**.

6.1. Een centraal thema

In de brief **aan** de Hebrëen vertelt de

(ons onbekende) schrijver indrukwekkend over het nieuwe verbond. Zijn brief is in feite een preek, een homilie, waarin hij veel teksten uit het Oude Testament **aanhaalt** en parafraseert. De levendige **spreekstijl** valt op en **maakt het ons wel eens moeilijk** allerlei associaties en toespelingen te analyseren. De **schrijver** gaat op een **bepaalde** manier (die doet denken aan rabbijnse methoden) met teksten om.

We weten niet precies aan wie hij schrijft: zijn het **messiasbelijdende Joden** in **Jeruzalem** (bijv. ex-priesters) of in **Judea en Galilea**, die de overstap **van** oud naar nieuw verbond bewust hebben gemaakt? Vormen ze een gemeente (met **christenen** uit de Joden en/of uit de heidenen) in Rome? Met **Versteeg** (461) is **aan te nemen** dat deze brief in de jaren 80 **geschreven** moet **zijn aan** christenen **van** de tweede generatie (**vermoedelijk** in Rome), waarbij het specifieke **verschil tussen** joodse en/of heidense komaf **wegvalt**. Er dreigt achteruitgang en **kerkverlating**, een loslaten van **de** levende God, een terugval **naar** het joodse leven in een oud verbond (om op deze manier aan een **christenvervolging** te ontkomen?). De schrijver roept hen op Christus trouw te blijven en in Hem volle zekerheid **van** behoud te vinden temidden **van hun** aangevochten bestaan.

In Hebreeën 8:1 **formuleert** hij zijn thema, de hoofdzaak van zijn onderwerp: wij hebben in Christus een **geweldige** hogepriester die met macht en heerlijkheid in het **hemels** heiligdom zijn dagelijks **werk** (liturgie) voor ons doet. Het is ontdekkend **dat** de **schrijver** in het **centrum** van zijn brief de profetie van Jeremia over het nieuwe verbond citeert. Dit citaat vormt een van de langste citaten uit het Oude Testament in het Nieuwe Testament. **Jeremia 31 staat** in het **centrum** van **Hebreeën** en is kennelijk heel fundamenteel voor het leven van de **gemeente** rondom Christus, de **Priester** van het nieuwe verbond.

6.2. Het oude en eerste verbond

In de brief aan de Hebreeën komen we vaak het verbond tegen (17x woordelijk en 23x indirect), terwijl hetzelfde

woord ook paar keer is vertaald met 'testament' (9:16, 17). Je zou de schrijver aan de Hebreeën 'theoloog van het verbond' **kunnen** noemen. Het Griekse woord voor verbond (*diathèkè*) – als vertaling van het hebreeuwse *berit* – is een **veelkleurig** woord dat een verhouding tussen twee personen of partijen omschrijft, waarbij de ene over de andere beslist in de **zin** van **beschikking** (laatste wil, testament) en verplichting: hij bepaalt de afspraken om in een verbond samen te leven. De **Vuyst** omschrijft in zijn waardevolle studie het woord *diathèkè* als een **verbondsrelatie** onder de **geldingskracht** van een bepaalde **verbondsregeling** (55v., 253).

Wij denken doorgaans bij het oude verbond aan de periode **van** het Oude Testament, de **verbondsgeschiedenis** **ten** tijde van Adam, Noach, Abraham, Mozes, David. Maar de **in** Hebreeën 8:13 indirect genoemde aanduiding 'oude verbond' is een typering **van** het Sinaïverbond (vgl. 8:9; Jer. 31:32). Hebreeën noemt dit verbond ook het 'eerste verbond' d.w.z. het eerder **geldende** of aan het **tweede** voorafgaande verbond (8:7, 13; 9:18 vgl. Ex. 24:6v.). Bij eerste verbond **moeten** we in dit verband **dus** niet denken aan het verbond met **Adam** of **Abraham**, **maar** aan het Sinaïverbond als een bepaalde **periode van het eeuwige verbond dat** God met **Abraham** gesloten heeft. Aan Abraham en zijn **nageslacht** had God verbondsbeloften gegeven **en** het uitzicht op de stad **waarvan** God de Architect en Uitvoerder is (vgl. 2:16; 6:13vv.; 11:8vv.). In dit verbond met Abraham en de zijnen ligt de eenheid van het volk **van** God in oud **en** nieuw verbond: God **gebruikt** de geschiedenis om te komen tot de grote **retinie van** oud **en** **nieuw** (11:40). Binnen dit **mchtig** bestek heeft het Sinaïverbond een eigen plaats.

6.3. Zo priester, zo verbond

In het kader van het **priesterwerk** brengt de schrijver het verbond ter sprake – voor het eerst **in** Hebreeën 7:22. Daar laat hij Christus zien als 'Borg van **een** beter verbond'. In 8:6 noemt hij Hem 'Middelaar van een beter verbond' in 9:15 (en 12:24), 'Mi-

ddelaar van een nieuw verbond' en tenslotte in 13:20 de Herder met 'het bloed van een eeuwig **verbond**'. Op deze plaatsen blijkt de **samenhang** met **Christus'** offer waarop het nieuwe verbond staat. In het oude verbond **gaan** die **twee**, offer en verbond, samen op. God kan niet zomaar met mensen omgaan. Voor die omgang is **verzoening** en reiniging nodig. Daar heeft God zelf **voor** gezorgd: Hij geeft een offer- en **priesterwet** als een kurk waarop het hele leven naar de verbondswet **drijft**. De wet van **Mozes** regelt de omgang met de Here en in de cultus klopt het hart **van** die **omgang**.

Op een bijzondere manier vergelijkt de schrijver het oude met het nieuwe verbond. Via een tegenstellend parallelisme laat hij vooral goed uitkomen waar precies het grote verschil tussen de twee verbonden ligt. Dat verschil ligt in wie de **Priester** is en in wat Hij doet.

In de compositie van Hebreeën 4-10 gaat het om twee onderdelen:

1 Christus als Persoon (4:14-7:28) en
2 Christus in zijn priesterwerk (8:1-10:18).

Twee citaten uit het Oude Testament spelen een belangrijke rol: Psalm 110:4 (5:6; 7:17, 21) en Jeremia 31:31v. (8:8v.; 10:16v.). Het citaat van Jeremia 31 om-
sluit onderdeel twee als een 'ring-compositie' (vgl. Luz, 328).

6.4. Borg van een beter verbond (Hebr. 7:22)

Wanneer de schrijver de plaats van **Christus** aanwijst noteren we het volgende, Christus overtreft Mozes (3:1-6), Jozua (4:8-11), Aäron (5:6-10) en Abraham (7:1-10). Vervolgens zoomt de schrijver in op een **meer gedetailleerde vergelijking** tussen Christus en Aäron i.c. het priesterambt van de zonen van Levi (7:11-28). Die vergelijking loopt uit op de **samen**vattende **conclusie** (7:28): de wet – de orde in het oude verbond – stelt als hogepriester mensen aan die met zwakheid behept zijn, maar het **plechtige** woord **van** de eed – die na de wet **kwam** (Psalm 110) – stelt de Zoon aan die in eeuwigheid volmaakt is. Uitvoerig wijst de schrijver in hoofdstuk 7 de zwakheid van de oude priesterdienst aan en daarmee ook de zwakheid van 'de wet', de voorschriften in het oude

verbond (vss. 12, 16, 18, 19).

Belangrijk is de plaats van de wet in de verhouding oud en nieuw verbond. Afwisselend doelt de schrijver op de wet van Mozes en de cultuswet. In 7:11 staat dat Israël de wet heeft ontvangen 'onder het Levitische priesterschap'. Anderen vertalen 'het volk heeft in de wet daarover (nl. over de priesters) bepalingen gekregen'. Maar voor de hand liggend is de vertaling 'op de basis van het priesterschap rust de wet', met als verklaring: 'daarop rustte de wet en daaraan ontleende de wet voor het volk betekenis, geldigheid'. Het gebruikte woord heeft de betekenis: een wet uitvaardigen; een (algemene) orde stellen; een regeling officieel, rechtsgeldig maken, bindend verklaren. Met 'wet' bedoelt de schrijver hier niet alleen de cultuswet (alle bepalingen voor de eredienst) of de wet van Mozes (de Tien Woorden; het Verbondsboek), maar veel algemener: de orde, het hele systeem, alle regelingen (vgl. de 'orde' van Melchizedek, 7:17).

Zo zit het oude verbond in elkaar. Het Sinaïverbond rust op de priesterwet. Israël kan alleen met God omgaan en de wet houden door (of op basis van) de offerdienst. In Mozes' wet draait het om de cultuswet. In de tora staat het heiligdom centraal (vgl. Ohmann, 5). Het hele bestaan van Israël rust op de priesterdienst. De waarde van de tora ziet de schrijver met name i.v.m. priesterdienst en de ceremoniële dienst. De hoofdinteresse van de schrijver ligt niet zozeer bij de deca-log, maar bij de cultuswet. Het gaat hem om de oude orde in verband met het priesterschap van Christus. Verandert de priesterwet (7:12), dan verandert het centrum van de wet dus de hele orde, het hele bestaan van Israël. Vanuit Christus bekeken blijkt de priester in die oude orde zwak te zijn. De priesters konden het volmaakte niet brengen (7:11) en ook de wet kreeg dat in geen enkel opzicht voor elkaar (7:19). De zwakte zit hem vooral in de mensen die zwak (zondig en sterfelijk) zijn. De orde moet veranderen, wil het ooit goed komen. Dat gebeurt wanneer Christus komt. Hij wordt priester niet op basis van de oude regeling – maar krachtens de eed van Psalm 110. Niet op voorschrift van afstamming (sterfelijkheid) – maar op grond van eeuwig leven. Zijn priesterdienst berust op een andere orde! Dat laat Hebreëen 8:6 zien: onze Hogepriester verricht een

zeer verheven dienst als Middelaar van een beter verbond, 'waarvan de rechtskracht berust op betere beloften'. Hier staat voor 'rechtskracht berust op' dezelfde uitdrukking als in 7:11, 'op de priesterwet rust de hele orde'. Er staat hier dat het verbond 'verordend is op grond van krachtiger beloften' (zo De Vuyst, 105v., met verwijzing naar de basis van het oude verbond in Ex. 24:8).

Kijken we door het verschil in vertalingen heen dan krijgen we dit schema:

op basis van de priesterwet stond de oude orde (7:11);

op basis van betere beloften staat de nieuwe orde (8:6).

Het nieuwe verbond staat vast en heeft rechtskracht – dankzij de superieure Priester. God heeft dat zo verordend: Hij voert de nieuwe orde in en heft de oude orde op. Na de periode van 'de wet' komt de periode van 'de eed': God geeft de Zoon als onze Hogepriester.

6.5. Van oud naar nieuw

Deze verandering en vervanging betekent ook vervulling. Het oude verbond wees vooruit naar de betere Priester. Het levitische priesterschap is onderdeel van het huis dat Mozes bouwt naar het bouwplan van God – met uitzicht op Christus (vgl. 3:4v). Mozes maakte de tabernakel – met alles er op en er aan (9:1v.) – naar het model dat God op de berg aan Mozes liet zien (8:5). Toch kon Mozes het plan van God niet realiseren: daar is de Zoon voor nodig, die de oude orde opheft en vervult.

De priesterwet wordt later drastisch gewijzigd met als gevolg dat ook de wet van Mozes (met de cultuswet als spil) een andere functie krijgt. De wet van Mozes is sterk verweven met de oude verbondsorte die opgeheven wordt. Vanuit Christus kijkt de schrijver naar de wet in het oude verbond en schrijft hij dat de wet, de oude orde, niets heeft voltooid, afgemaakt. De oude orde heeft het volmaakte niet gebracht zoals de reiniging van het geweten, de vergeving van zonden, kortom: de toegang naar God en een blijvende omgang met God. Dat is type-

rend voor het eerste verbond en daarmee gaf de heilige Geest aan dat de weg naar het heiligdom nog niet openlag (9:8). De wet (als eerste verbond) heeft een schaduw, beeldt af en wijst vooruit en wacht met alle (aardse, vleselijke) regelingen op de tijd van herstel (9:10).

De offers houden de zonden in herinnering (bij mensen en bij God) en nemen de schuld niet weg – maar door Christus' offer denkt God er nooit meer aan en zijn ze weg (vgl. 10:3v., 17v.). Christus wordt Middelaar van het nieuwe verbond en neemt alsnog alle zonden van het eerste verbond weg die door dierenoffers nooit weggenomen konden worden (9:15). Zijn priesterdienst heeft ook terugwerkende kracht. Hij gaat de ware tabernakel in de hemel binnen, waarvan een maquette op aarde stond. God zet een grote heilshistorische stap vooruit. Hier zit planmatige opzet van God achter: na de periode van de wet komt Christus om te doen wat de wet niet kon.

Hebreëen spreekt niet over de wet in een polemiekt met joden of joodse christenen die de tora als heilsweg zien. Daar gaat Paulus op in met zijn uitspraken over de functie van de wet tegenover Christus (bijv. Rom. 3:21v., Gal. 3:19v.). Indirect wijst Hebreëen de wet als heilsweg wel af, maar zijn bedoeling is de heilshistorische plaats van de wet aan te wijzen: een wegwijzer naar Christus die wel kan geven wat de wet niet kon (en nooit kan) geven. De wet van God, samengevat in het liefdegebod, blijft in het nieuwe verbond van kracht – op een andere plaats en met een andere functie. De Geest schrijft de wet in het hart zodat de bondgenoten met God kunnen omgaan en van harte Gods wil gaan doen. De cultuswetten (inclusief alle ceremoniële handelingen) verdwijnen, want Christus maakt die overbodig. Al vergelijkend brengt de schrijver de superieure Hogepriester in beeld. Hij komt dankzij een speciale eed van God, waarmee Deze zijn eenzijdige wilsbeschikking extra onderstreept als onherroepelijk – een extra nadruk op Gods betrouwbaarheid terwille van de erfgenamen (vgl. Gods eed in 6:13v.;

7:21v.). God **maakt** zijn wil bekend en **van dat beter** verbond **is** Christus Borg geworden (7:22). Hij staat er zelf **voor** in om Gods **wil uit te voeren** en is zelf het levende bewijs dat God doet wat Hij zegt en toezeggingen vervult. Met **zijn** bloed bezegelt Hij dit **verbond**, deze beschikking van God. Hij is Borg om namens God voor de bondgenoten in te staan. **Hij** vervult de beloften van het **verbond** en **neemt** de eisen van het verbond voor **zijn rekening**.

De **cultus heeft alles te maken met het recht van God**. Als Priester staat Christus borg voor de bondgenaten. De **schrijver** vertelt weke kwaliteiten deze Hogepriester heeft: Hij wordt (hoge)priester dankzij een **onvernietigbaar** leven. Hij is het alleen en **voor altijd** – **tegenover** de vele sterfelijke priesters. Hij overwint de zonde, de duivel en de **dood** (vgl. 2:14v.) waar de oude orde nooit **tegen** op kon. Hij kan **volkomen** (of: **voor altijd**) behouden en leeft altijd om zijn volk vrij te **pleiten** (7:25). **Tegenover** de schuld en smet, de onvolmaaktheid en het 'aardse' van de **eerste** orde is Hij juist 'volmaakt, heilig, zonder schuld en smet,

gescheiden **van** zondaren en boven de hemelen verheven' (7:26). Aan deze geweldige Priester zie je **dat het nieuwe** verbond veel beter is, d.w.z. **veel krachtiger** en effectiever. Nu haalt God **zijn** doel wel!

Het oude verbond kon **uiteindelijk** niet geven **wat zondaars nodig hadden**. Het **nieuwe wel dankzij de betere, ja de allerbeste Priester!** De **meerwaarde van** Christus' ene offer is **duidelijk**. De vergeving is verdiend en **wordt nu bediend**: w is het nieuwe verbond voluit 'vergeving'-verbond. De priesterwet moet **veranderen, ja de wet zelf** (7:18v.) omdat de wet in het oude verband **zonder** kracht en nut bleek te zijn om het beoogde effect te **krijgen**: dat Gods volk in een blijvende gemeenschap met God kon leven. Het oude verbond kon niet op **tegen** de macht van de zonde. **Alle offers en priesters bij elkaar** konden die **blokkade** in de dienst aan God niet wegnemen.

Wij krijgen door de Middelaar een **betere hoop** en komen zo dichterbij God (7:19). Afdoende **vergeving**: dat is het springende punt in de **vergelijking** van

oud en nieuw verbond, **het kenmerk** van het nieuwe verbond, 'een verbond van genade en **verzoening**'. In Christus ligt dus de eenheid en het **onderscheid** tussen oud en nieuw verbond.

Verwijzingen (zie ook vorige artikel)

H. M. Ohmann, *Behouden door Jezus Christus & door volbrenging van de tora?* (Apeldoorn 1391).

G. van Rongen, *Zijn vast verbond* (Goes 1966).

J. Ridderbos, *Het Godswoord der profeten*, 3 (Kampen 1938).

J.P. Versteeg, 'De brief aan de Hebreërs' in: M.J. Mulder e.a. (red.), *Bijbels handboek*, 3 (Kampen 1987), 453-470.

OVERWEGING

Heeft u wel eens

overwogen om een

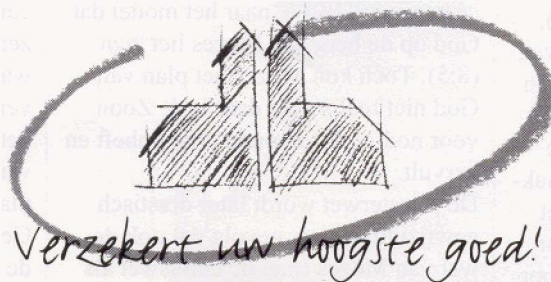
advertentie in

De Reformatie

te plaatsen?

Bel 0113 - 21 55 91

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.

Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen, maar ook voor al uw andere verzekeringsaangelegenheden.

Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

NASPEL BIJ HET GPV-JUBILEUM

A.J. Verbrugh

Onder redactie van de historici dr. George Harinck en drs. Rienk Janssens werd een boek **samen-gesteld** over **Het Amersfoorts Congres van 1948**. **Het** eerste exemplaar werd tijdens het halve eeuw-jubileumfeest van het GPV op 4 april aangeboden aan de GPV-partijvoorzitter Janco Cnossen. Het verscheen als AD Chartas-reeks nr. 1 onder auspiciën van het Archief- Documentatiecentrum in Kampen van de Gereformeerde Kerken (bij 'De Vuurbaak', 760 blz.). Het bijzondere van dit boek is dat hierin de ontstaansgeschiedenis van het GPV door gereformeerde schrijvers wordt weergegeven, maar zoveel mogelijk los van hun (mogelijk uiteenlopende) actuele politieke overtuiging. Hoewel het ook verscheen als nr. 83 van de uitgaven van de Groen van Prinsterer-stichting is het geen publicatie van het GPV zelf.

Principes zonder praktijk versus praktijk zonder principes

De twee redacteuren schrijven in de inleiding (blz. 9) dat de schrijvers het als historici hun eerste taak achtten het verleden recht te doen en de loop van de gebeurtenissen aannemelijk te maken. Daarin zou hun werk verschillen van eerdere publicaties, waarin het heden een belangrijke rol speelde. De Amerikaans-Nederlandse docent geschiedenis James Kennedy levert het eerste opstel, waarbij de sterk veranderde algehele positie van Nederland in de wereld kort na het einde van WO II wordt getekend. De GPV'ers worden hierbij aangewezen als mensen die opmerkelijk zijn door hun aanhoudende wil om temidden van de

vele veranderingen als christen gehoorzaam te zijn (26). Maar voor hen was de overgang van de kerkelijke sfeer naar de wereld van de politiek te groot en daarom stelden zij zich tegencultureel en afwijzend op tegen de veranderingen. Zij boden geen alternatief. De AR Partij daartegenover had een groter en gefundeerder politiek besef, maar werd op haar beurt slachtoffer van de onbestendigheid van de tijd en van eigen ideologisch failliet. Zij bestaat dan ook sinds twee decennia niet meer. George Harinck, directeur van het Archief- en Documentatiecentrum van de (niet-syn.) Gereformeerde Kerken en werkzaam bij het Hist. Documentatiecentrum voor het Ned. Protestantisme van de V.U., bezorgt het tweede opstel. Hij concludeert dat wat begon met onzalige kerkelijke schorsingen,

leidde tot het uiteenvallen van de gereformeerde maatschappelijke actie en tenslotte tot het ineenstorten van de gereformeerde cultuur binnen Nederland (54). De syn. antirevolutionairen waren principieel zwak, wilden alles bij het oude laten. Er lag wel materiaal voor een positieve vernieuwing van de ARP. De vernieuwingsbeweging van de jaren dertig, waaraan namen van Dooyeweerd, Vollenhoven, Janse en Schilder zijn verbonden, drong nooit tot het AR kader door. Ook de kritiek van hervormde kant (prof. J. Severijn, 49) inzake de verhouding tussen religie en politiek ging langs de partij heen. Schilders kritiek op de 'gemene gratie' werd onpraktisch gevonden. Maar de vrijgemaakten gebruikten hun ijver niet om de politiek bezwaarden samen te brengen en om de brede gereformeerde beweging van Kuyper en Colijn die de ARP belichaamde, van nieuw elan te voorzien. Hun energie was veelal gericht tegen de synodale kring. De kritiek op de ARP, ook vanuit het Amersfoorts congres, concentreerde zich op de gevolgen van het kerkelijk conflict, terwijl Schouten als leider van de veelkerkelijke ARP meende dat de vrijgemaakten verward waren inzake de verhouding tussen kerk en politieke partij (50). Hierop brak het contact tussen de meeste vrijgemaakten en de ARP af. Maar noch de vrijgemaakten (die volgens de auteur te eenzijdig-principieel waren), noch de achtergebleven ARP, die te weinig principieel was, brachten de gereformeerde cultuur verder.

De keus voor confessioneel-gereformeerde exclusiviteit

De journalist P. Olsthoorn geeft vervolgens een relaas van de eerste plaatselijke breuk in een AR kiesvereniging. Deze vond in maart 1946 plaats

in **Berkel**. Hier ontstond een conflict als gevolg van smadelijke kritiek van een synodaal lid van de kiesvereniging op de vrijgemaakten, waarna veel onverstand en vijandigheid volgden. Er vormde zich een afgescheiden **kiesver-** zonder **synodalen**, waarvan de leden zeiden dat ze achter het **AR beginsel-** program stonden. Rienk *Janssens*, directeur van de Groen van **Prinsterer-** Stichting, ziet de breuk in **Berkel** als het begin van de landelijke scheur **waaruit** het GPV zou ontstaan. Eerst stond daartegenover de mening dat **Berkel** een plaatselijk incident betrof, **waarvan** de scherpe **kanten** na enige tijd zouden kunnen afslijten en in een compromis eindigen. Maar de auteur zoomt dan in op het Amersfoorts congres. Hij heeft de indruk dat er nogal wat verdeeldheid en onzekerheid heerste (88). Een papier met 12 conclusies dat op de derde dag van het congres door de organisatoren werd uitgereikt als **congresbesluit** in zijn geheel in stemming werd gebracht, bevatte de opdracht aan een aangewezen **comité** om met de AR leiding te spreken **over de** geschilpunten. Dit werd door veel congresgangers gezien als **een** mogelijkheid **een** breuk met de ARP voorlopig te voorkomen (97). De conclusies werden **met** grote meerderheid aanvaard. Ds Joh. Francke, de 'vrije' **kiesverenigingen** in **Berkel** en in enkele andere **plaatsen** wilden dit niet, stemden tegen de conclusies en richtten na het congres een landelijke **contact** raad op, waaruit het GPV zou voortkomen. Ik zag het destijds anders. De kerkpolitieke conclusies 5-9 (die prioriteit bij de besprekingen **zouden krijgen**) leken mij een soort van ultimatum dat de ARP zeker zou afwijzen met als resultaat een breuk op kerkpolitieke grond. De **ARP** bestond immers niet alleen uit wel- of **niet-synodale** gereformeerden, maar **ook** uit hervormden, christelijke **gereformeerden** e.a. Janssens had in het Schilder-archief een brief van **mij** gevonden, waaruit bleek dat ik destijds tegen het geheel **van de** 12 conclusies stemde, terwijl ik **mij** later als **GPV**er toch voor Amersfoort uitsprak. De verklaring hiervan is dat tussen de **tijdstippen** van beide **positiekeuzes** de oprichting van het GPV lag. Zolang het GPV er niet was, leek

de oproep aan de ARP **mij** te kerkelijk en te weinig **politiek**. Maar toen het GPV eenmaal was opgericht, was dezelfde oproep het **bewijs** dat veel **gereformeerden** zouden **kies**en voor de politiek-exclusieve **grondslag** van Schrift en belijdenis. Niet alleen kerkelijke, maar ook **beginselpolitieke** factoren maakten dat wij als AU bezwaarden bij hen hoorden. Wij sloten ons aan bij hen en bij **Francke's** **grondslagkeus** voor het GPV, maar op conditie dat bondgenootschappen **voor** de praktische politiek niet zouden worden ontweken en zo bleef het.

Aarzelingen bij de start van het GPV

Ten behoeve van het vijfde opstel in de bundel spraken de historicus-journalist *Willem Bouwman* en Rienk Janssens met de heren ds. D. de Jong, A. de Kievit, A. Mak en H. **Wiegers**, die destijds op **studentenleeftijd** het congres bijwoonden. Uit dit interview blijkt dat deze congresgangers de oprichting van het GPV (eerst als **Contactraad**) dadelijk na het congres als een teleurstellende wending van de gebeurtenissen zagen. Ik wil hier vandaag aan toevoegen, dat ik destijds de oprichting van het GPV-in-wording door Francke c.s. alleen maar **zag** als een versnelling van datgene waartoe de Amersfoortse conclusies moesten leiden. Maar niet ieder zag dit toen zo.

In het zesde opstel beschrijft de historicus *Chris Sol* de positie van prof. K. Schilder bij het conflict. We krijgen hieruit de **indruk** dat de situatie Schilder uit de hand is gelopen. Schilder stelde de christelijk politieke samenwerking **met** kritiekloze volgelingen van de schorsende synode ter discussie, maar wilde toch niet de samenwerking met christenen van andere kerkelijke achtergrond uitsluiten. Het gevolg was echter dat hij **zich** van de ARP verwijderde, maar toch de eerste GPV-oprichters zoals ds. **Francke** en D.C. **Haak** uit **Berkel** niet aan zijn zijde kreeg. Een alternatief wees hij niet aan, zodat de toestand rond Schilders organisatorisch-politieke positiekeuze niet duidelijk werd.

De politieke kant

Het zevende opstel betreft een interview van Willem Bouwman met ondergetekende. Hierin probeerde ik de politieke kant van **het** ontstaan van het GPV te laten zien. Nu ik de gehele bundel heb gelezen, vind ik het jammer dat de politieke kant van Amersfoort in de voorafgaande zes hoofdstukken te weinig **aandacht** krijgt. Is dit omdat de redacteurs nieuw-toegankelijke **archieven** van kerkelijke hoogleraren hebben geraadpleegd ook de bescherming **van** een kerkelijk **documentatiecentrum** zochten? Toch dragen de conclusies 1-4 van Amersfoort een duidelijk beginselpolitiek karakter, terwijl Schilder in een referaat op het congres over de 'gemene gratie' zei dat **een** eventuele nieuwe partij haar politiek los van deze these moest **maken**. **Ook** heeft de AR Partij zelfs na de **breuk** de **beginselpolitieke** conclusies 1-4 van Amersfoort later onderzoeken door een program-commissie. Dit wijst op het algemeen herkenbare politieke (niet **kerkpolitieke**) karakter van deze conclusies. Dat de AR **programcommissie**, gezien haar samenstelling, **er** weinig **mee** deed en tot een verdere vermindering van de diepgang **van de** AR beginselen adviseerde, is **een** andere **zaak**. In elk geval wordt in het **stuk** van **Kennedy** weinig **getoond** van de grote christelijk-politieke zaken waarom het ging. Deze **zaken** (**staatsneutraliteit** ja of nee) behoorden **allerminst** tot 'klein vaderlands **gedoe**' en hadden in deze tijd (na de grote ontzuiling), meer aandacht moeten krijgen. Dit klemt **te meer** nu het moderne onbezielde pragmatisme en het **gebrek** aan zingeving in het maatschappelijk leven **ook** buiten de kerken tot teleurstellingen leiden. **Ook** zijn **verscheidene** GPV-verenigingen wel degelijk rechtstreeks uit een politiek conflict met de ARP ontstaan (over het **beginselprogramma** en de praktijk) **en** niet als gevolg van het kerkelijke 'ethisch conflict'. De weg van het Amersfoortse comité was niet de enige die naar het GPV voerde. De schriftuurlijke reformatie van de AR politiek ging van **het** begin af en later steeds meer de presentatie van het GPV naar buiten kenmerken. **Ook** de invloed van Jongeling's

Gereformeerd Gezinsblad droeg hier-
toe bij. In 1966-1972 vond het GPV in
het NEV zelfs een bondgenoot, die de
politieke richtlijnen van het GPV vol-
ledig overnam. In het laatste opstel
geeft Jurjen P. de Vries als voorzitter
van het Groen-curatorium een nabe-
schouwing. Ook hij wijst op de begin-
selpolitieke bezwaren tegen enige leer-
stellingen van dr. A. Kuyper die in het
AR beginselprogramma waren vastgelegd
(148). Daarnaast was er het (kerkelijk
bepaalde) 'ethisch conflict'. Alleen
vanwege dit ethisch conflict kon men
wel voor de ARP bedanken, maar om
een nieuwe partij op te richten moet er
ook een eigen boodschap zijn voor de
politieke praktijk. Zo'n boodschap
kwam slechts langzaam uit de verf om-
dat er eerst nog weinig politiek ge-
schoolde leiders waren. Wel stonden
veel predikanten klaar, om leiding te
geven, maar zij misten vaak een goed
inzicht in de eigen aard van de politiek
(150). De Vries komt dan tot de slot-
som, dat het GPV te vroeg is ontstaan.
De zaken hadden eerst nog beter moe-
ten uitkristalliseren. Wellicht had dan
ook met andere gereformeerden in de
Christelijke Gereformeerde Kerken en
de Hervormde Kerk kunnen worden
gesproken (151). Wij zeggen hem dit
niet na. Als er in 1948/49 geen nieuwe
politieke groepering met gereformeerde
grondslag was opgericht, zou de poli-
tiek dan niet met de ARP mee-verwa-
terd zijn? Zouden er dan na jaren nog
mogelijkheden voor een principiële
partij zijn geweest? Was het ook in de
laatste verkiezingscampagne niet al
moeilijk om zich duidelijk te profileren
als partij die Gods aanwezigheid en
Gods eer in het publieke leven voorop-
stelt, en dit dan tegenover de leer van
de persoonlijke zelfbestemming, die
om samenleving seculariseerten be-
derft (zie De Reformatie, 73,437). En
zou het ten dele verborgen blijven van
dit thema niet de bezieling en het ver-
kiezingsresultaat hebben gedrukt? Hoe
zou dit dan wel zijn als er helemaal
geen politieke groepering meer is die
zich volgens art. 2 van de GPV-statuten
op Schrift en belijdenis wil gronden?
We moeten ook dit deel van de historie
aanvaarden met de principiële-politieke
lijn die erin besloten ligt.

Verborgen omgang

In het Centraal Weekblad van 3 april
schreef prof. K. Runia over het geheim
dat er mag zijn tussen God en mensen,
'Gods verborgen omgang'. Dat kan
twee dingen inhouden: Gods omgang
met ons, maar ook onze omgang met
God.

Van die omgang van God met ons en
van ons met God wordt gezegd dat ze
'verborgen' is. Het gaat dus om een
geheim in het leven van een mens.
God en mens gaan met elkaar om en
ze voeren als het ware samen een ge-
sprek. Niet in het publiek, maar in het
verborgene. Jezus moest niets hebben
van schriftgeleerden of de Farizeeën
die in de synagogen of op de hoeken
van de straten stonden te bidden, zodat
iedereen goed kon zien hoe vroom ze
waren (Matt. 6:5). Echte omgang met
God is een geheim.
Het is dan ook nog niet zo gemakkelijk
onder woorden te brengen wat het
precies betekent. Het is net als met de
liefde. Als iemand tegen u zegt: 'Wat
betekent het nu dat u van uw vrouw of
van uw man houdt?', dan is ook die
vraag niet gemakkelijk te beantwoor-
den. En toch weten we heel goed wat
dat is: van iemand houden. Het doet
me altijd weer denken aan wat Augus-
tinus eens zei in verband met de Drie-
eenheid van God: 'Als ik het niemand
hoef uit te leggen dan weet ik het.
Maar zodra iemand mij vraagt om het
te vertellen ben ik het kwijt'. Zo is het
ook met de verborgen omgang met
God: je kunt haar eigenlijk alleen
maar beleven.

Gesprek
Toch kan er wel iets van gezegd wor-
den. In een meditatie over deze psalm
heeft prof. Dr. A.A. van Ruler eens
geschreven: Deze woorden doen den-
ken aan een gesprek. 'Een gesprek van

G.J. van Middelkoop meeglezen

ons met God zelf en van God zelf met
ons. We zitten met Hem in een kring,
in een gezelschapen wij spreken sa-
men. De Here God doet ook aan ons
gesprek mee. Het suggereert de indruk
van een huiskamer waarin we 's
avonds bijeen zijn. Het is vertrouwe-
lijk, intiem, rustig en stil'. (Van Ruler
denkt duidelijk aan de tijd voor de
TV!).

Beeld
Wandelen met God. Dat is een ander
beeld dat de bijbel gebruikt voor de-
zelfde zaak.

(...)

'Henoch wandelde met God' - dat is
ook die verborgen omgang. Wandelen
doe je met je man of vrouw of met je
vriendin of vriend. Tijdens dat wande-
len praat je met elkaar. Alle mogelijke
onderwerpen kunnen aan de orde ko-
men. Geen enkel onderwerp is van te-
voren taboe. Er is openheid en weder-
zijds verstaan.

'Wandelen met God' wordt ook nog
van andere mensen in de Bijbel ge-
zegd. Van Noach wordt in Gen. 6:8
gezegd dat hij genade vond in Gods
ogen. In het volgende vers wordt dat
verklaard: 'Noach was onder zijn tijd-
genoten een rechtvaardig en onberis-
pelijk man; Noach wandelde met
God'. Tegen Abraham zegt God later:
'Wandel voor mijn aangezicht en wees
onberispelijk' (Gen. 17:2).

(...)

Abba
Ik zou ook allerlei namen uit het NT
kunnen noemen, zoals die van Paulus
of Petrus of Johannes. Maar het be-
langrijkste voorbeeld is hier ongetwij-
feld Jezus zelf. Telkens weer lezen we
in de evangeliën dat Hij contact zocht
met zijn Vader. Vaak zocht Hij na een

vermoeiende **dag** de stilte om met zijn **hemelse** Vader te praten. Er was een heel nauwe **band** met **die** Vader. Jezus noemde Hem in het Aramees: 'Abba', een woord dat de **kleine** kinderen voor hun 'Papa' of 'Daddy' gebruikten. Jezus had **dat contact nodig om zijn** werk te kunnen **doen**, om het vol te houden dwars tegen alle tegenstand in. Het is dan ook niet vreemd dat we in de evangeliën lezen hoe **Hij** juist **aan het** einde van zijn leven telkens dat contact wekt. In de Hof van Getsemane bidt Hij of de drinkbeker van het lijden mag voorbijgaan, 'maar niet **mijn** wil, maar Uw wil geschiede'. Aan het kruis bidt hij voor zijn moordenaars: 'Vader, vergeeft het hun, want ze weten niet wat ze doen'. Als het **einde** komt neemt Hij het gebed dat joodse kinderen baden als ze gingen slapen op zijn **lippen**: 'Vader, in Uw handen **beveel** ik mijn geest'.

Allerminst 'vanzelf

Deze **bijbelse** voorbeelden betekenen **allerminst** dat de verborgen omgang met God voor gelovige mensen iets vanzelfsprekends is. Er staat in de berijming van **Psalm 25** **niet** voor niets: 'Gods verborgen **omgang** vinden zielen waar zijn vrees in woont'. Van Ruiter schrijft: 'Het komt op het vinden **aan**. **Men** heeft God en **zijn** omgang niet zo maar. Dat menen we wel. We veronderstellen **steeds** dat de dingen van God het meest voor de hand liggen. We denken en redeneren er **tenminste** lustig op los. **Maar** dan zijn we niet met God bezig, **maar** alleen met ons Godsbegrip. **Om** is het alleen-spraak van **onszelf** met onze **ideeën**'. Dat is ook het grote gevaar van de theologie, **waar** ik uit de aard van mijn beroep bijna de **hele** dag mee **bezig** ben. Ik geloof echt dat er **ook** getheologiseerd moet worden. God heeft ons ook een verstand gegeven om na te denken over de dingen die **belangrijk** zijn: over zijn openbaring aan ons en wat die voor mensen **van** vandaag betekent. Maar je kunt **in je theologiseren** heel gemakkelijk de vergissing maken dat je denkt met God bezig te zijn, terwijl je in werkelijkheid **alleen** maar met je eigen gedachtenspinsels bezig bent. Misschien kan ik het zo

zeggen: er is **een buitenkant** en **een binnenkant**. Theologie zelf is alleen maar de buitenkant. Ze is het steigerwerk **en** niet het gebouw zelf. De **binnenkant**, het gebouw, is het geloof. Ook voor de **theoloog** komt het **uiteindelijk** op die binnenkant aan.

UIT DE KERKEN

Persbericht

Predikantencongres 1998

Van 2 tot 4 juni houdt de Vereniging van Predikanten bij de Gereformeerde Kerken in Nederland haar **jaarlijkse** congres in 'De Bron' bij Dalfsen. In **afwijking** van **wat in het verenigingsorgaan** is **vermeld** zal dinsdag 2 juni prof. J. Douma spreken **over** de aard van de binding aan de **gereformeerde** confessie, terwijl prof. G. Kwakkel op woensdag 3 juni zal spreken over de narratieve analyse van oudtestamentische teksten. Verder is er op woensdagmorgen een bijdrage van dr. K. Veling over het onderwerp 'Stijl', terwijl op donderdagmorgen 4 juni de discussie over het referaat van prof. Douma wordt afgerond. Het congres is **alleen** toegankelijk voor leden van de vereniging; **zij** kunnen zich aanmelden via het **GVI** in Zwolle, postbus 499, 8000 AL.

Voor nadere **inlichtingen** kan men zich wenden tot de secretaris van de **vereniging**, ds. K. Harmannij, tel. (0546) 671282.

Persbericht

Zwolle - Zondag 24 mei a.s. **Landelijke voorbedezondag voor evangelisatie**.

Evangeliseren is nodig en goed. Wie in Jezus Christus de liefde van God heeft leren kennen, die zal in liefde tot God en zijn naaste gaan leven. Daarvan gaat een getuigenis uit. In woord en daad mogen we **Gods** liefde tonen, en daar anderen ook toe oproepen.

Deze algemene opdracht **voor iederen**, wordt soms ook door vormen van georganiseerd evangelisatiewerk aangevuld. **Het is een belangrijke taak** voor iedere christen, en ook voor iedere christelijke gemeente.

De organisatie van de voorbedemndag is in handen van de beide landelijke organisaties **binnen** de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), die zich met evangelisatiewerk bezighouden: E&R en LVEA. **Zij hopen** dat deze speciale aandacht voor het evangeliseren ook een **blijvende betrokkenheid en voorbede** tot gevolg heeft. Want biddende gelovigen **en** een biddende gemeente zijn de **basis** voor elke vorm van getuigenis.

Alle kerkeraden en predikanten binnen het **kerkverband** van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) verzocht om hun medewerking te verlenen.

HANDBOEK 1998

Zojuist
verschenen

Ten dienste van de Geref. Kerken in Nederland onder redactie van dr. W.G. De Vries

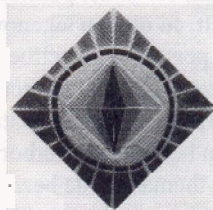
- * Maar liefst 416 pagina's met duizend en een adressen.
- Uitgebreid Jaarverslag waarin de belangrijkste kerkelijke gebeurtenissen zijn opgenomen.

416 pagina's, paperback, £ 17,50.

Uitgeverij Oosterbaan & Le Colntre B.V.

Postbus 25, 4460 AA Goes, telefoon 0113-215591

HANDBOEK 1998

ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Redactie: dr. W.G. De Vries

uitgeverij Oosterbaan & Le Colntre B.V. - Goes

